

David Bakmann Mortensen
Studie-nr.: 20186180

BYGHERRENS DIREKTE KRAV

Vejleder:
Carsten Munk-Hansen

Indholdsfortegnelse

1. Indledende del	2
1.1. Emne	2
1.2. Afgrænsning.....	2
1.3. Metode og retskilder	3
2. Relativitetsprincippet og undtagelser dertil	4
3. Subrogationssynspunktet	7
4. Retsbrudssynspunktet.....	11
4.1. Ansvarsgrundlag	12
4.1.1. Uenighed i den juridiske teori	12
4.1.2. Direkte krav mod underrådgiver	15
4.1.3. Direkte krav mod leverandør	22
4.1.4. Direkte krav mod underentreprenør	26
4.1.5. Sammenfatning	33
4.2. Underliggende aftalers betydning	34
4.2.1. Den traditionelle opfattelse	34
4.2.2. Modifikationen i U 2014.2042 H	36
4.2.3. Sammenfatning	39
5. Direkte krav i AB-systemet.....	40
5.1. AB 92 § 5, stk. 5	40
5.2. Ændringen i AB 18 § 8, stk. 4, og ABR 18 § 7, stk. 4.....	44
5.3. Begrænsningen i AB 18 § 8, stk. 5, og ABR 18 § 7, stk. 5.....	45
5.4. Sammenfatning	47
6. Konklusion	48
7. Abstract	50
8. Litteratur- og domsliste.....	52

1. Indledende del

Bygherren har en interesse i at kunne rette et krav direkte mod underentreprenøren eller leverandøren, hvis det ikke er muligt for ham at gennemføre sit krav mod entreprenøren. Han vil ligeledes kunne have en interesse i at rette et krav direkte mod sin rådgiverens underrådgiver. Der foreligger imidlertid intet aftaleforhold mellem bygherren og denne tredjemand, og et sådan direkte krav vil derfor være i strid med relativitetsprincippet, medmindre der foreligger et særligt hjemmelsgrundlag.

Et sådant grundlag kan blandt andet findes i uskrevne retsregler. Inden for entrepriseretten antages navnlig, at bygherren kan støtte sit direkte krav på subrogationssynspunktet og retsbrudssynspunktet. I AB-vilkårene findes der ligeledes bestemmelser om bygherrens direkte krav, og bygherren har derfor flere forskellige grundlag, som han kan støtte sit direkte krav på.

1.1. Emne

Dette kandidatspeciale er en undersøgelse af bygherrens mulighed for at rejse et direkte krav mod sin rådgivers underrådgiver samt sin entreprenørs underentreprenør og leverandør.

Der tages udgangspunkt i dels tilfælde, hvor bygherren har indgået en entrepriseaftale med en entreprenør, men hvor denne efterfølgende vil rejse krav mod entreprenørens medkontrahenter, som bygherren jo ikke har indgået aftaler med, dels tilfælde, hvor bygherren har indgået en rådgivnings- eller projekteringsaftale med en teknisk rådgiver, men hvor bygherren vil rejse krav mod dennes medkontrahenter, som han ikke har indgået aftaler med.

I praksis angår direkte krav i byggeriet krav baseret på såkaldte retsbrudssynspunkter, og det vil derfor også blive tillagt afgørende betydning i undersøgelsen. I nogle aftaler er der vedtaget voldgiftsklausuler og ansvarsbegrænsningsklausuler, og betydningen heraf vil også blive bedømt.

1.2. Afgrænsning

I dette kandidatspeciale vil bestemmelserne om direkte mangelskrav i Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed (herefter blot AB) og Almindelige betingelser for rådgivning (herefter blot ABR) blive behandlet. I praksis bliver stort set kun de to seneste udgaver af AB og ABR anvendt – det vil sige AB 92, AB 18, ABR 89 og ABR 18 – og ældre versioner vil derfor ikke blive behandlet. Andre standardvilkår i AB-systemet vil heller ikke blive behandlet.

Der vil i kandidatspecialet koncentreres om professionelle parter. Dog vil der i enkelte tilfælde inddrages praksis, hvor det er en privat person, som retter det direkte krav. Offentlige bygherrer og

nominerede underentreprenører vil ikke blive behandlet. Reglerne om aftalt transport og garantier vil heller ikke blive behandlet.

1.3. Metode og retskilder

Formålet med kandidatspecialet er at undersøge gældende ret inden for direkte krav i entrepriseretten, og derfor vil den retsdogmatiske metode blive anvendt. Ved denne metode beskrives, analyseres og systematiseres gældende ret på en transparent måde.¹ Den er ikke rettet mod løsning af konkrete konflikter, men beskrivelse og analyse af retstilstanden.²

Der gælder nogle særlige forhold for entrepriserettens retskilder, hvorfor disse vil behandles nærmere.

Der findes ingen lov, som generelt regulerer entrepriseretten. Derfor gælder de almindelige og specielle obligationsretlige regler som udfyldende ret. Parterne aftaler selv, hvordan deres forhold skal reguleres, men i praksis vil AB være vedtaget i de fleste tilfælde.³

AB er et sæt standardvilkår for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed. AB er udarbejdet mellem forskellige brancheorganisationer med modstående interesser og er således *agreed documents*.⁴ AB har status som et aftaledokument, og det skal selvsagt være *vedtaget* mellem parterne. Omvendt skal der ikke meget til, før dokumenterne vil kunne anses som værende vedtaget, og dette vil for eksempel også kunne ske stiltiende.⁵ Dertil ”kodificerer” nogle af AB’s bestemmelser den udfyldende entrepriseret, således at disse regler er udtryk for, hvad der er almindeligt gældende.⁶ AB vil derfor kunne karakteriseres som et standarddokument med karakter af en lov.⁷ De samme forhold gør sig gældende ved ABR.

I kandidatspecialet vil betænkning nr. 1246, 1993 (AB 92-betænkningen) og betænkning nr. 1570, 2018 (AB 18-betænkningen) blive inddraget. Disse betænkninger kan ikke sidestilles med egentlige lovbemærkninger, men anses ikke desto mindre som et vægtigt fortolkningsbidrag.⁸

---

¹ Jf. Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori, 2018, side 204.

² Jf. Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori, 2018, side 204.

³ Buch, Heidelberg, Melchiorsen & Wengel antager, at AB 18 vil blive vedtaget i op i mod 90 % af alle entrepriseforhold, jf. Buch, Anders m.fl.: AB 18 Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed med kommentarer, 2021, side 37.

⁴ Jf. betænkning nr. 1246, 1993, side 16 f.

⁵ Jf. Hørlyck, Erik: Entreprise, 2014, side 19.

⁶ Jf. Iversen, Torsten: Udfyldende entrepriseret – Hvad gælder, når AB 92 ikke er vedtaget?, TBB 2003.480, side 1 f.

⁷ Sml. Ulfbeck, Vibe: Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten, 2000, side 296.

⁸ Jf. Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 52.

Derudover vil der blive inddraget rets- og voldgiftspraksis i kandidatspecialet. Afgørelsespraksis inden for entrepriseretten har i høj grad karakter af voldgiftspraksis.⁹ Dette skyldes, at AB indeholder en voldgiftsklausul, således tvister skal forelægges Voldgiftsretten for Bygge- og Anlægsvirksomhed (herefter blot Voldgiftsretten). Voldgiftsretten adskiller sig fra almindelige voldgiftsretter på flere punkter. Parterne har for eksempel ingen indflydelse på, hvem der bliver valgt som dommer, og processen behandles på stort set samme måde som ved almindelige domstole – dog i et mere uformelt miljø og med mulighed for hemmeligholdelse. Ligeledes udpeges de juridiske dommere blandt landsrets- og højesteretsdommere og opnår en betydelig specialisering inden for området. Af disse grunde kan Voldgiftsretten karakteriseres som en ”processuel hybrid” mellem en voldgiftsret og en almindelig domstol.¹⁰ Tilbage står spørgsmålet om, hvilken retskildeværdi Voldgiftsrettens afgørelser har. På den ene side vil Voldgiftsretten typisk kun have én juridisk dommer til at træffe afgørelsen. På den anden side vil denne juridiske dommer være særlig kyndig og modtage bistand fra to tekniske meddommere. På denne baggrund antager *Iversen*, at afgørelsernes retskildeværdi er omtrent på linje med landsretsdomme, således manglen på to juridiske dommere udlignes med det forhold, at den medvirkende juridiske dommer er særligt specialiseret inden for området.¹¹

Endelig vil der i kandidatspecialet blive anvendt retslitteratur. Retslitteratur anses ikke for at være en retskilde, fordi forfatteren savner legitimitet til at kunne fastlægge gældende ret, og vil derfor alene blive anvendt som støtte i analyse og fortolkning af retspraksis samt til at skabe et overblik over retsområdet.¹²

2. Relativitetsprincippet og undtagelser dertil

Relativitetsprincippet er en grundsætning inden for obligationsretten, som indebærer, at en kontrakt kun har retsvirkning for dens parter.¹³ Herefter står det frit for parterne at aftaleregulere deres egne forhold, men ikke tredjemands.

Der kan være involveret mange forskellige aktører i en entreprise. Den entreprenør, som bygherren har kontraheret med, vil ofte have antaget en underentreprenør til at udføre arbejdet helt eller delvist,

---

⁹ Jf. *Iversen*, Torsten: *Entrepriseretten*, 2016, side 61.

¹⁰ Jf. *Hansen*, Ole: *Succes for en processuel hybrid*, Torsten *Iversen* (red.), *Festskrift til Det Danske Selskab for Byggeret*, 2009, side 60.

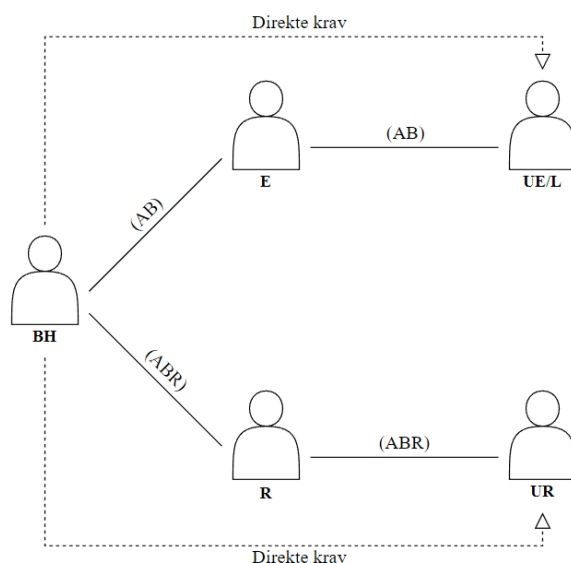
¹¹ Jf. *Iversen*, Torsten: *Entrepriseretten*, 2016, side 60 f.

¹² Jf. *Munk-Hansen*, Carsten: *Retsvidenskabsteori*, 2018, side 372 f.

¹³ Jf. *Ulfbeck*, Vibe: *Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten*, 2000, side 31 smh. med *Andersen*, Mads *Bryde & Joseph Lookofsky: Lærebog i Obligationsret I – Ydelsen Beføjelser*, 2015, side 434. Relativitetsprincippet betegnes ligeledes princippet om aftalers relativitet eller relativitetsgrundsætningen.

ligesom han kan have kontraheret med en materialeleverandør. Det kan også tænkes, at bygherrens rådgiver har antaget en underrådgiver. Når entreprisen er færdig, kan bygherren ligeledes overdrage byggeriet til en efterfølgende erhverver. I disse tilfælde kan der siges at være tale om en ”kontraktkæde”, hvor den pågældende ydelse løber fra et led i kæden – et aftaleforhold – til et andet. Hvis en kontraktpart ikke kan gennemføre sit krav over for sin medkontrahent, opstår spørgsmålet om, hvorvidt denne kan tillades at rette et direkte krav mod sin medkontrahents medkontrahent. Dette emne bliver normalt behandlet under betegnelsen *direkte krav*.¹⁴

I dette kandidatspeciale vil der koncentreret om en traditionel entreprisesituation, hvor bygherren gør et direkte krav gældende mod sin rådgivers underrådgiver samt sin entreprenørs underentreprenør og leverandør.¹⁵ Dette vil betyde, at bygherren (BH) vil befinde sig i to forskellige kontraktkæder: i den ene kæde sammen med entreprenøren (E), underentreprenøren (UE) og leverandøren (L), hvor der potentielt kan være vedtaget AB mellem dem; i den anden kæde sammen med rådgiveren (R) og underrådgiveren (UR), hvor der potentielt kan være vedtaget ABR mellem dem. Dog vil der også blive inddraget anden rets- og voldgiftspraksis, som fraviger denne situation, men alligevel skønnes at være relevant. Situationen kan illustreres som følgende:

¹⁴ Undertiden bliver direkte krav også behandlet under ”springende regres”, men denne terminologi forekommer ifølge Ulfbeck og Andersen & Lookofsky mindre velvalgt. Regres omhandler normalt den situation, hvor en part rejser et krav mod en anden part for at have betalt et beløb på den andens vegne. Tankegangen skulle således være, at en part ”springer” over en kæde af regressøgsmål, der ellers skulle have været rejst. Dette kan forlede til en opfattelse af, at der nødvendigvis må være et krav i alle leddene, og at kravet er begrænset til de regreskrav, der ellers ville have været rejst, hvis sagen var blevet ført led for led. Dette behøver imidlertid ikke altid at være tilfældet, jf. Ulfbeck, Vibe: Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten, 2000, side 139 smh. med Andersen, Mads Bryde & Joseph Lookofsky: Lærebog i Obligationsret I – Ydelsen Beføjelser, 2015, side 433 f.

¹⁵ Sml. Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 77.

Det følger af relativitetsprincippet, at en part kun kan gøre et mangelskrav gældende over for sin medkontrahent. Der foreligger intet aftaleforhold mellem bygherren og underentreprenøren, og et direkte krav vil derfor umiddelbart være i strid med relativitetsprincippet. Der kræves derfor et særligt hjemmelsgrundlag, før et direkte krav kan anerkendes.

Et sådant grundlag kan for eksempel findes i reglerne om transport af fordringer, fuldmagter og begunstigende tredjemandsaftaler. Uden for disse tilfælde har rets- og voldgiftspraksis også udviklet forskellige uskrevne retsregler for, hvornår et direkte krav kan anerkendes. På baggrund af praksis er der blevet fremført forskellige teorier for, hvornår et direkte krav kan gøres gældende. Inden for entrepriseretten er de to primære synspunkter, som bygherren kan støtte sit direkte krav på, subrogationssynspunktet og retsbrudssynspunktet, og derfor vil navnlig disse to teorier blive tillagt betydning i undersøgelsen.¹⁶

Der er ud over subrogationssynspunktet og retsbrudssynspunktet tillige blevet fremsat andre teorier om, hvornår et direkte krav kan gøres gældende. Alle teorierne er i varierende grad anfægtelige, men nogle af dem kan siges at have en vis støtte i enkelte afgørelser eller er blevet inddraget i parternes påstande og anbringender.

Kruse fremfører teorien om restitutionssynspunktet, som indebærer, at et direkte krav kan rejses i de tilfælde, hvor ”udelukkelsen af et direkte krav medfører en »ubegrundet berigelse« for hjemmelsmanden på erhververens bekostning.”¹⁷ Andre forfattere mener ikke, at synspunktet kan tjene som et selvstændigt grundlag for at rejse et direkte krav, men at det i stedet støtter subrogationssynspunktet eller retsbrudssynspunktet.¹⁸

Nørgaard & Pedersen fremfører teorien om kontraktafhængigt retsbrudsansvar. Teorien bygger på en forudsætning om, at retsbrudssynspunktet kræver ”et grovere forhold end culpa – mindst grov uagtsomhed.”¹⁹ Et kontraktafhængigt retsbrudsansvar stiller derimod ikke krav om et grovere culpøst forhold. Efter denne teori kræver et direkte krav mod A i kontraktkæden A-B-C, 1) at de almindelige erstatningsbetingelser er opfyldt, 2) at A kan pålægges et kontraktansvar over for B, 3) at der foreligger ”særlige omstændigheder”, der taler for at fravige relativitetsprincippet, og 4) at

---

¹⁶ Jf. Ulfbeck, Vibe: Kontraktens relativitet – det direkte ansvar i formueretten, 2000, side 304 smh. med Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 712 f.

¹⁷ Jf. Kruse, Anders Vinding: Ejendomskøb, 1992, side 302 f. Restitutionssynspunktet betegnes ligeledes berigelsessynspunktet eller berigelsesgrundsætningen.

¹⁸ Se for eksempel Andersen, Mads Bryde & Joseph Lookofsky: Lærebog i Obligationsret I – Ydelsen Beføjelser, 2015, side 439 eller Nørgaard, Søren Borup & Per Vestergaard Pedersen: Springende regres – kontraktafhængigt retsbrudsansvar, U 1995.385, side 385.

¹⁹ Jf. Nørgaard, Søren Borup & Per Vestergaard Pedersen: Springende regres – kontraktafhængigt retsbrudsansvar, U 1995.385, side 386.

kontraktsansvaret i sidste omsætningsled ikke er udelukket, bortfaldet eller begrænset på grund af C's forhold.²⁰ Der gælder dog den undtagelse til den sidste betingelse, at hvis grunden til, at C ikke kan gøre et kontraktkrav gældende, ikke skyldes forhold hos C selv (men for eksempel B's forhold), så vil dette ikke udelukke et direkte krav.

Ulfbeck fremfører blandingsteorien i sin doktorafhandling.²¹ Til forskel fra de øvrige teorier, som eksisterer ved siden af hinanden, udgør blandingsteorien én samlet teori om direkte krav. Afhandlingens tese er, at "(...) det direkte ansvar er et eksempel på en ansvarsform, som bedre lader sig beskrive som en blanding mellem et kontraktsansvar og et deliktsansvar, idet ansvaret i visse henseender har deliktuel præg i andre kontraktuel." ²²

Amiri & Jacobsen fremfører teorien om det kontraktsprægede direkte deliktskrav, hvorefter "(...) et direkte deliktskrav påvirkes af alle de kontraktsklausuler, herunder også ansvarsbegrænsninger, som er aftalt i begge (alle) led mellem A og C (...), når klausulerne eller begrænsningerne har praktisk ensartet indhold eller – ved kvantitative forskelle – med det for C mest gunstige indhold." ²³ Teorien bygger på U 2014.2042 H (TBB 2014.527), som behandles i afsnit 4.2.

Subrogationssynspunktet og retsbrudssynspunktet vil blive behandlet i henholdsvis afsnit 3 og 4. Endelig vil bestemmelserne i AB-systemet blive behandlet i afsnit 5.

3. Subrogationssynspunktet

Det første synspunkt, som et direkte krav kan støttes på, er subrogationssynspunktet.²⁴ Synspunktet indebærer, at bygherren indtræder – subrogere – i entreprenørens krav mod underentreprenøren.²⁵

---

²⁰ Jf. Nørgaard, Søren Borup & Per Vestergaard Pedersen: Springende regres – kontraktafhængigt retsbrudsansvar, U 1995.385, side 387 f.

²¹ Ulfbeck behandler sin teori under titlen "Ny teori" uden at give den en nærmere betegnelse. Teorien er dog af andre forfattere blevet betegnet som blandingsteorien, jf. for eksempel Amiri, Aqbal & Theis Jacobsen: Retsstillingen mellem A og C ved direkte deliktskrav – Om kontraktsprægede direkte deliktskrav. En kommentar til U 2014.2042 H, U 2017B.105, side 106. Ifølge Munk-Hansen er blandingsteorien dog ikke en fuldt dækkende beskrivelse, fordi Ulfbecks teori som sådan ikke går ud på, at det direkte krav udgør en blanding mellem et kontrakt- og deliktsansvar, men nærmere at det direkte krav bør støttes på et egenartet ansvarsgrundlag, jf. Munk-Hansen, Carsten: Fast Ejendom I Overdragelsen, 2015, side 437.

²² Jf. Ulfbeck, Vibe: Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten, 2000, side 187.

²³ Jf. Amiri, Aqbal & Theis Jacobsen: Retsstillingen mellem A og C ved direkte deliktskrav – Om kontraktsprægede direkte deliktskrav. En kommentar til U 2014.2042 H, U 2017B.105, side 115.

²⁴ Betegnes ligeledes indtrædelsessynspunktet, cessionssynspunktet eller legal cession. Ifølge Ulfbeck er udtrykket "cession" mindre velvalgt, fordi der ikke sker en cession (overdragelse) af kravet, men nærmere at bygherren ud fra en rimelighedsbetragtning tillades at indtræde i hovedentreprenørens krav mod underentreprenøren. Derfor er indtrædelses- eller subrogationssynspunktet mere rammende, jf. Ulfbeck, Vibe: Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten, 2000, side 172.

²⁵ Jf. Ulfbeck, Vibe: Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten, 2000, side 172.

Subrogationssynspunktet blev oprindeligt fremført inden for køb og salg af fast ejendom, men er sidenhen blevet overført til entrepriseretten.²⁶ Inden for entrepriseretten kan bygherren ifølge Vagner og Iversen støtte et direkte krav på subrogationssynspunktet, hvis:

”(…) at bygherren har et krav mod hovedentreprenøren, og at underentreprenøren ville kunne mødes med et krav af samme størrelse fra hovedentreprenøren. Det anførte forudsætter, at underentreprenøren over for bygherren bevarer de indsigelser mv. (herunder om eventuelle ansvarsbegrænsninger, modfordringer osv.), som han ville have haft over for hovedentreprenøren, hvis det havde været *denne*, der havde gjort kravet gældende.”²⁷

Et direkte krav støttet på dette synspunkt udgør et *afløst krav*, forstået på den måde, at bygherren opnår samme ret over for underentreprenøren, som hvis entreprenøren havde givet bygherren en egentlig transport på sit krav mod underentreprenøren.²⁸ Dette medfører nogle forskellige konsekvenser for bygherrens direkte krav. For det første stilles der krav om en ubrudt regreskæde.²⁹ Hvis en reklamationsfrist eller ansvarsfraskrivelse for eksempel ville have afskåret entreprenøren fra at gøre et krav gældende mod underentreprenøren, vil bygherren tilsvarende være afskåret fra at gøre et direkte krav gældende mod denne. For det andet kan bygherren ikke opnå en større økonomisk kompensation, end hvad entreprenøren kunne have gjort gældende mod underentreprenøren.

Et direkte krav støttet på retsbrudssynspunktet udgør et selvstændigt krav og er ikke underlagt disse begrænsninger. Bygherren vil derfor typisk have en interesse i at støtte sit direkte krav på retsbrudssynspunktet frem for subrogationssynspunktet, således bygherren eksempelvis ikke skal respektere ansvarsbegrænsninger, som entreprenøren har aftalt. Omvendt stiller subrogationssynspunktet ingen særlige betingelser til at gøre kravet gældende og vil derfor alligevel have interesse for bygherren i situationer, hvor betingelserne for retsbrudssynspunktet ikke er opfyldt.³⁰

Vagner og Iversen finder det ubetænkeligt at anerkende bygherren et direkte krav mod underentreprenøren støttet på subrogationssynspunktet. Forfatterne begrundet dette med, at bygherrens direkte krav ikke vil kunne overstige hovedentreprenørens krav mod underentreprenøren.

---

²⁶ Jf. Ulfbeck, Vibe: Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten, 2000, side 304.

²⁷ Jf. Vagner, Hans Henrik: Entrepriseret, 2005, side 218 og Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 712.

²⁸ Jf. Vagner, Hans Henrik: Entrepriseret, 2005, side 218 smh. med Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 712.

²⁹ Jf. Munk-Hansen, Carsten: Fast Ejendom I Overdragelsen, 2015, side 424.

³⁰ Jf. Munk-Hansen, Carsten: Fast Ejendom I Overdragelsen, 2015, side 424 f.

Derfor vil underentreprenøren ikke have nogen beskyttelsesværdig interesse i at modsætte sig et direkte krav. Ligeledes vil hovedentreprenøren typisk alene have en interesse i at blive sprunget over og ikke blive indblandet i tvisten mellem bygherren og underentreprenøren.³¹ I tråd hermed anfører Munk-Hansen, at subrogationssynspunktet værner om visse ”retssikkerhedsmæssige” hensyn, fordi bedømmeren er nødt til at vurdere hver enkelt kontrakt i kontraktkæden, således at underentreprenøren ikke kan holdes direkte ansvarlig over for bygherren, hvis ikke der foreligger en mangel i aftaleforholdet mellem ham og entreprenøren.³²

Det er også anerkendt i praksis, at entreprenøren kan holdes direkte ansvarlig efter subrogationssynspunktet. Et eksempel herpå er TBB 2003.302.

I TBB 2003.302 indgik en bygherre (BH) i 1988 en entreprisekontrakt med en hovedentreprenør (HE), som skulle opføre 15 andelsboliger. AB 72 var vedtaget mellem parterne. HE havde antaget en underentreprenør (UE) til at udføre VVS-entreprisen. I 1989 solgte BH andelsboligerne til en andelsboligforening (K), og da boligerne efterfølgende viste sig at være behæftet med faktiske mangler, reklamerede K i 1994 over disse. K anlagde herefter sag an mod BH og HE med påstand om, at de begge var ansvarlige – HE direkte – over for K. HE adciterede efterfølgende UE med påstand om, at UE skulle friholde HE ethvert beløb, som HE måtte blive dømt til at betale K vedrørende VVS-entreprisen. Til støtte for sin påstand gjorde K primært gældende, at kravet kunne støttes på retsbrudssynspunktet, sekundært subrogationssynspunktet.

Landsretten vurderede først mangelshæftelsen i aftaleforholdene. Landsretten fandt, at BH var ansvarlig over for K for de mangler, der var ved byggeriet, ligesom HE skulle hæfte i det indbyrdes forhold mellem BH og HE for K's mangelskrav. Landsretten fandt ikke, at K's krav for forældet, men at K til gengæld havde udvist retsfortabende passivitet vedrørende mangler ved VVS-entreprisen, hvorfor K's krav mod BH blev nedsat.

Landsretten fandt ikke, at betingelserne for at gøre et direkte krav gældende ud fra retsbrudssynspunktet var opfyldt, men som følge af, at BH var insolvent, gav landsretten K medhold i hans sekundære påstand. HE blev derfor dømt til at være direkte ansvarlig for K's mangelskrav mod BH – og dette krav blev jo nedsat, fordi K havde udvist retsfortabende passivitet over for BH.

Det er til gengæld usikkert ifølge Vagner og Iversen, i hvilket omfang bygherren kan gøre et direkte krav støttet på subrogationssynspunktet gældende mod leverandøren.³³ Forfatterne begrundet dette

---

³¹ Jf. Vagner, Hans Henrik: Entrepriseret, 2005, side 218 smh. med Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 712.

³² Jf. Munk-Hansen, Carsten: Fast ejendom I Overdragelsen, 2015, side 425.

³³ Jf. Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 717 og Vagner, Hans Henrik: Entrepriseret, 2005, side 220 f.

med, at leverandøren ikke – modsat underentreprenøren – er entreprenørens kontraktshjælper forstået på den måde, at leverandøren ikke skal hjælpe entreprenøren med at opfylde kontrakten over for bygherren, men blot levere den vare, som entreprenøren har bestilt.³⁴ I U 1982.915 Ø synes landsretten imidlertid forudsætningsvist at anerkende bygherren en mulighed for at gøre et direkte krav efter subrogationssynspunktet gældende mod importøren.

I U 1982.915 Ø havde en privat bygherre (BH) antaget en entreprenør (E) vedrørende opførelse af et parcelhus. I udbudsmaterialet var der foreskrevet anvendelse af en bestemt type tagsten. E indkøbte tagstenene hos en byggematerialeforretning (L), der ligeledes havde købt dem af en importør (I). Byggeriet blev afleveret i 1970, men i 1976/77 blev BH opmærksom på, at nogle af tagstenene var itu, idet der var afsprængt skaller fra overfladen af dem. BH udskiftede tre af tagstenene, men i 1977/78 konstaterede BH yderligere afskalninger fra tagstenene. L var i mellemtiden gået konkurs, og BH stævnedes E og I. Landsretten fandt, at tagstenene var mangelfulde, og E blev som entreprenør og dermed leverandør af tagstenene fundet ansvarlig efter købelovens § 43. Til gengæld blev I frifundet, fordi den dagældende 1-årsreklamationsfrist i købelovens § 54 var overskredet. Landsretten synes derfor forudsætningsvist at anerkende, at BH kunne gøre et direkte krav gældende mod I, hvis ikke fristen i købeloven var overskredet.

En importørs ydelse består ligesom leverandørens i at levere en vare. Der synes derfor ikke at være noget i vejen for, at bygherren også kan gøre et direkte krav gældende mod leverandøren, såfremt han anerkendes en adgang hertil mod importøren. På denne baggrund kan U 1982.915 Ø muligvis tages til indtægt for, at bygherren kan gøre et direkte krav støttet på subrogationssynspunktet gældende mod leverandøren. Dommen er imidlertid af ældre dato, og der findes ingen senere trykte afgørelser, hvor spørgsmålet er blevet behandlet. Det fremgår ligeledes kun indirekte af præmisserne, at bygherren har adgang hertil. Det er derfor formentlig mere nærliggende at karakterisere det som usikkert, om bygherren har mulighed for at gøre et sådan direkte krav gældende.³⁵

---

³⁴ Jf. Iversen, Torsten: *Entrepriseretten*, 2016, side 717 og Vagner, Hans Henrik: *Entrepriseret*, 2005, side 220 f.

³⁵ Et andet spørgsmål er, hvor stor praktisk betydning denne adgang har for bygherren. Typisk vil materialeleverandørens almindelige forretningsbetingelser henvise til byggeleveranceklausulen i ansvarscirkulæret, jf. Buch, Anders Vestergaard: *Entrepriseretlige mangler – kravene til entreprenørens ydelse*, 2007, side 136. Byggeleveranceklausulen indeholder en bestemmelse, som giver bygherren adgang til at holde leverandøren direkte ansvarlig, og som det fremgår af afsnit 5, så vil denne bestemmelse ofte føre til det samme resultat, som hvis bygherren havde støttet sit direkte krav på subrogationssynspunktet.

Ifølge Gjedde-Nielsen, Andersen, Hellmann, Thommesen & Brage kan bygherren også gøre et direkte krav gældende efter subrogationssynspunktet mod underrådgiveren.³⁶ Dette synes også at følge Vagners og Iversens teori, idet underrådgiveren må anses som rådgiverens kontraktshjælper.

4. Retsbrudssynspunktet

Det andet synspunkt, som et direkte krav kan støttes på, er retsbrudssynspunktet.³⁷ Synspunktet bygger på en deliktretlig tankegang om, at underentreprenørens optræden ved aftaleindgåelsen med entreprenøren udgør en erstatningspådragende adfærd over for bygherren.³⁸ Eftersom synspunktet bygger på deliktsreglerne, skal de almindelige betingelser for erstatning uden for kontrakt være opfyldt. Der skal således foreligge et ansvarsgrundlag, være lidt et tab og dette tab skal være kausalt og adækvat.

Et direkte krav støttet på retsbrudssynspunktet udgør et *selvstændigt krav* og adskiller sig derved fra subrogationssynspunktet.³⁹ Bygherren kan derfor rejse kravet mod underentreprenøren, *uanset* hvad der følger af aftalen mellem entreprenøren og underentreprenøren.⁴⁰ Det er derfor uden betydning, om underentreprenøren har fraskrevet eller begrænset sit ansvar, om underentreprenøren har et modkrav mod entreprenøren, om entreprenørens krav er forældet eller bortfaldet på grund af retsfortabende passivitet eller manglende reklamation, eller om de har vedtaget en voldgiftsklausul. Der stilles intet krav om en ubrudt kontraktkæde, og bygherren vil kunne opnå en bedre ret over underentreprenøren end entreprenøren. Af disse grunde vil bygherren ofte have en interesse i at støtte sit krav på retsbrudssynspunktet frem for subrogationssynspunktet, forudsat der foreligger et ansvarsgrundlag.

Praksis har givet anledning til uenighed i retslitteraturen om, hvilket ansvarsgrundlag retsbrudssynspunktet kræver. Ansvarsgrundlaget vil derfor blive behandlet nærmere i afsnit 4.1.

Retsbrudssynspunktet kan føre til betænkelige resultater, hvor bygherren eksempelvis kan gennemføre et direkte krav mod underentreprenøren, selvom han ikke er ansvarlig over for entreprenøren, ligesom bygherren kan gøre kravet gældende ved de almindelige domstole, selvom

---

³⁶ Jf. Gjedde-Nielsen, Michael m.fl.: ABR 18 – Almindelige betingelser for rådgivning og bistand i bygge- og anlægsvirksomhed med kommentarer, 2021, side 45.

³⁷ Retsbrudssynspunktet kaldes ligeledes for retsstridighedssynspunktet.

³⁸ Jf. Andersen, Mads Bryde & Joseph Lookofsky: Lærebog i Obligationsret I – Ydelsen Beføjelser, 2015, side 443 smh. med Munk-Hansen, Carsten: Fast ejendom I Overdragelsen, 2015, side 426.

³⁹ Jf. Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 713.

⁴⁰ Jf. Munk-Hansen, Carsten: Fast ejendom I Overdragelsen, 2015, side 427.

der er vedtaget voldgiftsklausul mellem entreprenøren og underentreprenøren. Underliggende aftalers betydning vil derfor blive undersøgt nærmere i afsnit 4.2.

4.1. Ansvarsgrundlag

4.1.1. Uenighed i den juridiske teori

Inden for entrepriseretten har man overført den teori, der oprindeligt blev opstillet inden for køb og salg af fast ejendom og løsøre.⁴¹ Kruse var den første til at fremsætte retsbrudssynspunktet inden for køb og salg af fast ejendom.

Kruse antager, at hjemmelsmanden A kan pålægges direkte ansvar efter retsbrudssynspunktet, hvis ”1) misligholdelsen kan tilregnes ham eller hans folk som forsætlig eller uagtsom (herunder tilsidesættelse af den loyale oplysningspligt), 2) han måtte regne med, at køberen ville videresælge genstanden, og 3) misligholdelsen ville bevirke misligholdelse i forholdet mellem B og C.”⁴² Kruse foretager således ingen graduering af den udviste culpa, og simpel uagtsomhed vil herefter være tilstrækkeligt. Udtrykket ”retsbrud” er historisk og forladt inden for de fleste retsområder, og Kruses terminologi har givet anledning til uenighed i den efterfølgende teori, hvor der er blevet forsøgt udledt retlige konsekvenser fra begrebet.⁴³

Der er enighed blandt teoretikerne om, at et direkte krav efter retsbrudssynspunktet kan tillades ved forsæt eller grov uagtsomhed, men om dette også kan tillades ved simpel uagtsomhed, er der uenighed om. Dertil er der andre, som tager afstand fra en almindelig culpavurdering, men hævder, at der i stedet skal foretages en form for hensynsafvejning eller rimelighedsvurdering. Teoretikerne kan således opdeles i tre grupper: 1) dem, der blot stiller krav om simpel uagtsomhed, 2) dem, der stiller krav om et grovere forhold end simpel uagtsomhed, og 3) dem, der hævder, at der skal foretages en form for hensynsafvejning eller rimelighedsvurdering.

I den første gruppe, som alene stiller krav om simpel uagtsomhed, hører Hørlyck, Edlund, Vagner og Iversen til.

Hørlyck finder med støtte i blandt andet U 1983.139 H (gennemgås i afsnit 4.1.4.) ”(...) at bygherren kan holde sig direkte til sin entreprenørs underentreprenør, hvis denne har forårsaget mangler ved

---

⁴¹ Jf. Ulfbeck, Vibe: Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten, 2000, side 304.

⁴² Jf. Kruse, Anders Vinding: Ejendomskøb, 1992, side 311.

⁴³ Jf. Ulfbeck, Vibe: Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten, 2000, side 173 f. Ifølge Munk-Hansen blev ”retsbrud” brugt som udtryk for den forstyrrelse, som en retsstridig handling har forårsaget et retsbeskyttet gode, jf. Munk-Hansen, Carsten: Fast ejendom I Overdragelsen, 2015, side 427.

uforsvarligt forhold.”⁴⁴ Efter Hørlycks opfattelse kan enhver form for culpa således begrunde et direkte krav efter retsbrudssynspunktet.

Ligeledes finder Edlund på baggrund af U 2004.114 H (TBB 2004.56) (gennemgås i afsnit 4.1.4.), at der kan rettes et direkte krav, hvis det tidligere omsætningsled har udvist culpa.⁴⁵

Vagner støtter Hørlycks synspunkt, når der er tale om udførelsesfejl, men mener ikke, at U 1983.139 H også kan tages til indtægt for, at enhver uagtsomhed nødvendigvis er tilstrækkelig ved materialefejl.⁴⁶ Iversen gengiver Vagners synspunkt.⁴⁷

I den anden gruppe af forfattere, som stiller krav om et grovere forhold end simpel uagtsomhed, befinder Wittrup, Adamsen, Amiri & Jacobsen og Gjedde-Nielsen m.fl. sig.

Wittrup kritiserer Hørlycks synspunkt som værende for vidtgående og anfører, at ”(...) retsbrudssynspunktet vedrører et langt grovere forhold end culpa, som for eksempel svig, forsæt eller farligere egenskaber i kombination med uforsvarlig adfærd”.⁴⁸ På trods af Wittrups kritik fastholder Hørlyck sit synspunkt i sine nyere udgivelser.⁴⁹

Adamsen finder på baggrund af U 1995.484 H (gennemgås i afsnit 4.1.2.), at der er opstillet en ny ansvarsnorm til fastlæggelsen af en professionels retsbrud, som formentlig ligger et sted mellem simpel og grov uagtsomhed. Derudover skal retsbruddet kunne give anledning til ikke ubetydelige tab for et senere kontraktsled.⁵⁰

Ifølge Amiri & Jacobsen er der i U 1995.484 H og U 2004.114 H opstillet en ny adfærdsnorm, som bedst kan rubriceres mellem simpel uagtsomhed og grov uagtsomhed, og i øvrigt synes adgangen til at rette direkte deliktskrav at være mere vidtgående inden for fast ejendom end andre områder for eksempel løsøre.⁵¹ Amiri & Jacobsen indtager således til dels samme holdning som Adamsen.

---

⁴⁴ Jf. Hørlyck, Erik: Forældelse af entreprenøransvar, U.1988B.43, side 44.

⁴⁵ Jf. Edlund, Hans Henrik: Direkte krav i de seneste års retspraksis, U 2006B.173, side 177.

⁴⁶ Vagner har i tidligere udgivelser hævdet, at ”(...) hvis underentreprenøren utvivlsomt var på det rene med, *enten at* den ydelse, han præsterer, ikke *kan* dække en bygherres behov, *eller at* hans ydelse dog ikke dækker, hvad den konkrete bygherre har betinget sig i sin kontrakt med hovedentreprenøren, kan han mødes med et direkte krav.” Vagner indrømmer, at kriterierne er ”vage og upræcise”, men han mener ikke, at de nødvendigvis er for vidtgående, jf. Vagner, Hans Henrik: Entrepriseret, 2005, side 219 f.

⁴⁷ Jf. Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 714.

⁴⁸ Jf. Wittrup, Irene: Forældelse af entreprenøransvar ved springende regres, U 1988B.129, side 131.

⁴⁹ Jf. Hørlyck, Erik: Entreprise – AB 18, 2022, side 151 f.

⁵⁰ Jf. Adamsen, John: Er retsbrudssynspunktet en farbar vej?, U 1996B.124, side 124 f.

⁵¹ Jf. Amiri, Aqbal & Theis Jacobsen: Retsstillingen mellem A og C ved direkte deliktskrav – Om kontraktsprægede direkte deliktskrav. En kommentar til U 2014.2042 H, U 2017B.105, side 106.

Der blev ifølge Gjedde-Nielsen m.fl. stillet krav om en kvalificeret culpa i lidt ældre praksis, herunder i U 1995.484 H, TBB 2000.269 (gennemgås i afsnit 4.1.2.) og TBB 2004.149 (gennemgås i afsnit 4.1.3.). Men forfatterne finder under henvisning til blandt andet U 2004.114 H og TBB 2014.531 (gennemgås i afsnit 4.1.2.), at praksis har bevæget sig i retning af at lempe dette krav, og at det er reelt uklart, om der blot stilles krav om simpel uagtsomhed.⁵²

Endelig er der den tredje gruppe af forfattere, som argumenterer for, at der skal foretages en form for hensynsafvejning eller rimelighedsvurdering. Til denne gruppe hører Andersen & Lookofsky, Kvist-Kristensen & Jensen og Melchior.

Ifølge Andersen & Lookofsky forudsætter retsbrudssynspunktet en skuffelse over et vist mindstemål. Ikke enhver form for culpa kan begrunde et direkte krav, ligesom tabet skal være over et vist minimum. Omvendt kan selv grovere uagtsomhedsformer efter omstændigheder ikke være tilstrækkelige. Derudover skal der foretages en konkret hensynsafvejning. Hvis der er tale om den samme, langvarige ydelse og udsigt til, at denne ydelse vil passere videre gennem en kontraktkæde, vil dette tale for at anerkende et direkte krav. Og netop derfor er der en videre adgang til direkte krav inden for entreprise end for eksempel løsøre.⁵³

På baggrund af U 2004.114 H finder Kvist-Kristensen & Jensen, at Højesteret anvender ”et mere elastisk begreb”, således der skal foretages en konkret rimelighedsvurdering frem for en traditionel sondring mellem forsæt, simpel uagtsomhed og grov uagtsomhed.⁵⁴ I tråd hermed tager Melchior dommen til indtægt for, at der skal foretages en rimelighedsafvejning.⁵⁵

De forskellige forfattere anlægger således vidt forskellige synspunkter og fortolkninger af blandt andet dommene U 1983.139 HD, U 1995.484 H og U 2004.114 H. Siden der er denne uenighed, så vil ansvarsgrundlaget for at rejse et direkte krav støttet på retsbrudssynspunktet blive analyseret nærmere i næste afsnit. I analysen vil de førnævnte domme blive inddraget sammen med anden rets- og voldgiftspraksis. Analysen vil blive opdelt i direkte krav mod henholdsvis underrådgiver, leverandør og underentreprenør for at undersøge, om der er forskel på, hvem kravet rettes imod.

---

⁵² Jf. Gjedde-Nielsen, Michael m.fl.: ABR 18 – Almindelige betingelser for rådgivning og bistand i bygge- og anlægsvirksomhed med kommentarer, 2021, side 45.

⁵³ Jf. Andersen, Mads Bryde & Joseph Lookofsky: Lærebog i Obligationsret I – Ydelsen Beføjelser, 2015, side 444 ff.

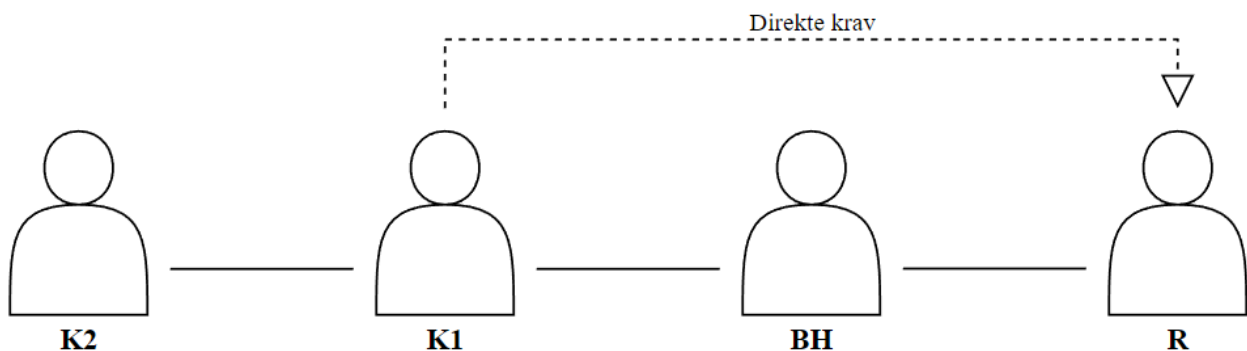
⁵⁴ Jf. Kvist-Kristensen, Allan & Henrik Rise Jensen: Direkte krav efter U 2012.2255 H, U 2013B.129, side 133.

⁵⁵ Jf. Melchior, Michael: Lidt om AB 92, forældelsesloven... og springende regres, Torsten Iversen (red.), Festskrift til Det Danske Selskab for Byggeret, 2009, side 195 f.

4.1.2. Direkte krav mod underrådgiver

I U 1995.484 H indførte Højesteret udtrykket ”klar, professionel fejl vedrørende væsentlige egenskaber ved ejendommen” som betingelse for, om et direkte krav mod en rådgiver kan støttes på retsbrudssynspunktet.

I sagen havde et anpartsselskab (BH) i 1983 købt en ældre byejendom med henblik på ombygning og videresalg. I forbindelse med ombygningen havde BH antaget en rådgivende og tilsynsførende ingeniør (R). Umiddelbart efter videresolgte BH ejendommen til en køber (K1) i ombygget stand, og i 1987 solgte K1 ejendommen til en ny køber (K2). Samme år blev der konstateret et omfattende ældre svampeangreb på ejendommen, og at der tidligere havde været udført bekæmpelse af angrebet. K1 valgte at indgå forlig med K2 og betalte et forholdsmæssigt afslag. K1 anlagde herefter retssag mod BH og R. Der var således ikke tale om en almindelig entreprisesituation, hvor bygherren gjorde kravet gældende, men i stedet en senere erhverver. Situationen kan illustreres som følgende:

Ved Højesteret gjorde K1 principalt gældende over for R:

”[R] har forvoldt [K1] et dokumenteret tab på 900.000 kr., som bør erstattes fuldt ud. Der er tale om et *erstatningsansvar uden for kontraktsforhold*, og [R] er ansvarlig, uanset om ansvaret – som [R] gør gældende – kræver retsbrud fra [R’s] side. [K1] sætter *lighedstegn mellem retsbrud og culpa* under de i sagen foreliggende omstændigheder. [K1] har *ikke* gjort gældende, at [R] har *handlet groft uagtsomt*” (fremhævet her).⁵⁶

Højesteret udtalte:

---

⁵⁶ Jf. U 1995.484 H, side 493.

”Efter indholdet af skønserklæringerne og efter omstændighederne ved [BH’s] erhvervelse af ejendommen finder Højesteret, at [R] begik en *klar, professionel fejl* vedrørende *væsentlige egenskaber* ved ejendommen, da [R] i 1983 vurderede svampeangrebets omfang, og hvad der skulle til for at bekæmpe angrebet. På denne baggrund finder Højesteret, at der må gives [K1] medhold i hans *principale anbringende* om at have et erstatningskrav direkte mod [R]” (fremhævet her).⁵⁷

Højesteret gav således K1 medhold i hans *principale anbringende* om et direkte krav efter retsbrudssynspunktet. Ifølge Nørgaard & Pedersen er dommen et udtryk for kontraktafhængigt retsbrudsansvar, fordi R alene havde begået en ”klar fejl” og ikke en ”grov fejl”.⁵⁸ Forfatterne bygger deres teori om det kontraktafhængige retsbrudsansvar ud fra en forudsætning om, at retsbrudssynspunktet kræver mindst grov uagtsomhed, men i nyere praksis findes der flere eksempler i praksis på, at dette ikke er korrekt.⁵⁹ Adamsen pointerer ligeledes, at der ikke kan være tale om kontraktafhængigt retsbrudsansvar, idet dommens præmisser hverken henviser til parternes aftale eller aftaleretlige principper.⁶⁰

Højesteret opstillede to betingelser: 1) at R havde begået en *klar, professionel fejl*, og 2) at denne fejl vedrørte *væsentlige egenskaber* ved ejendommen.

Ved første instans havde landsretten fundet, at R blot havde udvist en ”faglig fejl”. Højesteret må derfor have vurderet fejlen anderledes, idet de beskriver den som en ”klar, professionel fejl”. Spørgsmålet er, hvad der ligger i dette udtryk.

Udtrykket har ikke hjemme i en traditionel uagtsomhedsbedømmelse, hvor der traditionelt sondres mellem simpel uagtsomhed, grov uagtsomhed og forsæt, og det er derfor vanskeligt at klarlægge udtrykkets betydning. I tråd hermed anfører Munk-Hansen, at ordet ”fejl” kan lægge slør over, om det er skadevolderens adfærd eller fejlens konsekvenser for skadelidte, der bedømmes.⁶¹ Udtrykket kan derfor ikke fastlægges, uden der foretages visse skøn.

---

⁵⁷ Jf. U 1995.484 H, side 493.

⁵⁸ Jf. Nørgaard, Søren Borup & Per Vestergaard Pedersen: Springende regres – kontraktafhængigt retsbrudsansvar, U 1995B.385, side 387.

⁵⁹ Munk-Hansen anfægter ligeledes Nørgaards & Pedersens forudsætning om, at retsbrudssynspunktet kræver grov uagtsomhed, jf. Munk-Hansen, Carsten: Fast ejendom I Overdragelsen, 2015, side 432.

⁶⁰ Jf. Adamsen, John: Er retsbrudssynspunktet en farbar vej?, U 1996B.124, side 125.

⁶¹ Jf. Munk-Hansen, Carsten: Fast ejendom I Overdragelsen, 2015, side 449.

En ”fejl” må som minimum at indebære simpel uagtsomhed. Det er imidlertid uklart, hvad der ligger i ordet ”klar”. Ud fra en naturlig sproglig forståelse betyder klar ”selvfølgelig” eller ”indlysende” og er synonymt med ”åbenbar”. En ”selvfølgelig, indlysende eller åbenbar fejl” må alt andet lige være en grovere fejl end blot en ”fejl”. Sammenholdes dette, så må udtrykket som minimum indebære, at der i hvert fald er blevet udvist en *grovere adfærd end simpel uagtsomhed*. Uagtsomhedsgraden kan formentlig rubriceres til *et sted mellem simpel og grov uagtsomhed*. Som Adamsen pointerer, så havde det været mest naturligt – såfremt Højesteret havde fundet, at R havde udvist grov uagtsomhed – at den havde nævnt dette i præmisserne.⁶² Melchior kommer også frem til dette resultat.⁶³

Højesteret gav K1 medhold i hans ”principale anbringende om at have et erstatningskrav direkte mod [R].” R havde blandt andet gjort principalt gældende, at der skulle sættes ”lighedstegn mellem retsbrud og culpa”. Hørlyck fortolker dette som, at Højesteret tilsluttede sig, at enhver form for culpa vil være tilstrækkelig til at statuere et direkte krav støttet på retsbrudssynspunktet.⁶⁴ Sådan bør dommen næppe læses ifølge Iversen, fordi K1 ligeledes principalt gjorde gældende, at R ikke havde handlet groft uagtsomt.⁶⁵ Det må ligeledes støtte Iversens standpunkt, at Højesteret valgte at anvende udtrykket ”klar, professionel fejl”. Havde Højesteret ment, at enhver form for culpa ville udgøre et retsbrud, ville det være unødvendigt at indføre dette nye begreb; Højesteret kunne blot have nøjedes med at genanvende landsrettens udtryk, ”faglig fejl”.

Den anden betingelse, som Højesteret opstillede, var, at den klare, professionelle fejl vedrørte ”væsentlige egenskaber ved ejendommen”. Retten synes herved at inddrage fejlens konsekvenser i vurderingen. Betingelsen er formentlig udtryk for, at fejlen skal kunne give anledning til et tab af en vis størrelse, således Højesteret ville have frifundet R, hvis hans fejl vedrørte så at sige ”ikke-væsentlige” egenskaber ved ejendommen, der kun gav anledning til et mindre tab.

Det synes umiddelbart at være i strid med K1’s egen interesse, at han fremhævede i sine anbringender, at han netop ikke gjorde gældende, at R havde udvist grov uagtsomhed. Iversen forklarer dog dette med, at K1’s reelle modpart ikke var R, men R’s ansvarsforsikringsselskab, som ikke havde været dækningsforpligtet, hvis R havde udvist grov uagtsomhed.⁶⁶ Det kan derfor heller ikke udelukkes, at

---

⁶² Jf. Adamsen, John: Er retsbrudssynspunktet en farbar vej?, U 1996B.124, side 124.

⁶³ Jf. Melchior, Michael: Lidt om AB 92, forældelsesloven... og springende regres, Torsten Iversen (red.), Festskrift til Det Danske Selskab for Byggeret, 2009, side 194.

⁶⁴ Jf. Hørlyck, Erik: Entreprise – Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed (AB 18) med kommentarer, 2022, side 153.

⁶⁵ Jf. Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 719 f.

⁶⁶ Jf. Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 720.

Højesteret også inddrog K1's udsigt til faktisk at få gennemført sit krav mod R som et hensyn i vurderingen.

I TBB 2000.269 følger landsretten præmisserne fra U 1995.484 H, men i dette tilfælde var det ikke en senere erhverver, som gjorde det direkte krav gældende. I dommen havde en bygherre (BH) antaget en entreprenør (E) til at opføre en tilbygning til et parcelhus, og E antog et geoteknisk firma (R) til at få foretaget en fundamentkontrol. Kort tid efter opførelsen opstod der sætningsskader på tilbygningen. Det fremgik af en syn- og skønserklæring, at R burde have udvidet omfanget af fundamentkontrollen efter at have observeret udgravningen.

Landsretten lagde til grund, at E havde antaget R til at udføre fundamentkontrol, og at der således ikke forelå et kontraktforhold mellem BH og R. Landsretten fandt herefter:

”Hverken skønsmandens udtalelser eller andre oplysninger i sagen giver tilstrækkeligt grundlag for at statuere, at [R's] medarbejder ifm. den visuelle kontrol af udgravningen overså tydelige tegn på manglende bæredygtighed og derved begik en *klar, professionel fejl*. Det kan endvidere ikke anses for godtgjort, at indstævnte *begik klare fejl* i forbindelse med anvisningerne vedrørende sandpuden og kontrollen af dennes komprimering” (fremhævet her).⁶⁷

Landsretten angiver ikke, hvilket synspunktet det direkte krav blev støttet på, men der må være tale om retsbrudssynspunktet, eftersom retten vurderer R's adfærd. Der forelå intet professionsansvar, og derfor skulle der ske frifindelse.

I TBB 2014.531 (KFE 2014.172) (også kendt som Bobledæk-sagen) synes Voldgiftsretten at have lempet på betingelserne opstillet i U 1995.484 H, således der indrømmes bygherren en større adgang til at holde underrådgiveren direkte ansvarlig efter retsbrudssynspunktet. I kendelsen havde en bygherre (BH) opført et større byggeri bestående af fire forskellige segmenter. Segment 2 blev udført i storentreprise, og BH antog en totalrådgiver (TR) sammen med en underrådgiver (UR) til at udarbejde et projektforslag, som blandt andet indeholdt bobledæk. Bobledæk var en insitu-støbt dækkonstruktion, hvor der blev indstøbt luffyldte kugler for at minimere egenvægten.

BH valgte selv at projektere bobledækket som bygherreleverance og antog en projekterende rådgiver (PR) hertil. Deres aftale henviste til ABR 89, og PR skulle blandt andet ”Udarbejde statiske

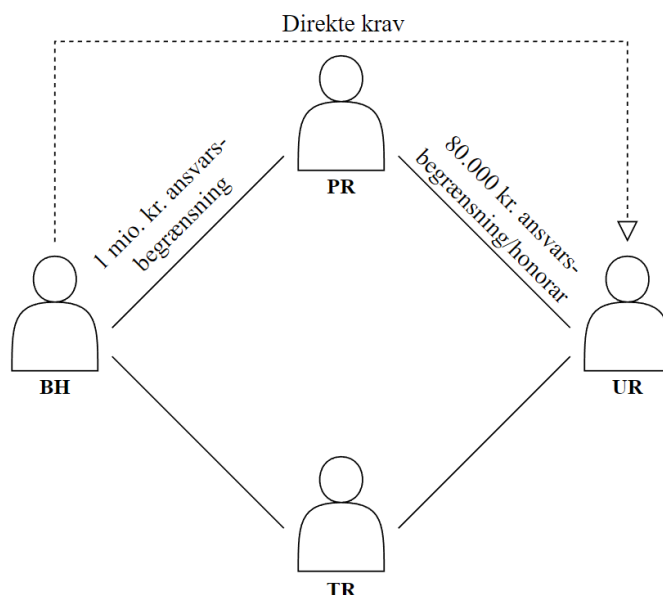
---

⁶⁷ Jf. TBB 2000.269, side 269.

beregninger for bobledæk samt de samplingsdetaljer, som ikke beregnes af klientens rådgiver UR” og ”(...) have tilknyttet anerkendt statiker som kontrollerer og godkender projektet i sin helhed”.⁶⁸ PR’s ansvar var begrænset til 1 mio. kr. pr. skade svarende til PR’s dækningssum i henhold til en tegnet ansvarsforsikring.

PR antog UR – som altså også var underrådgiver til TR – til at udføre statikerkontrol af PR’s arbejde. Ifølge UR’s opgavebekræftelse, der henviste til ABR 89, var ydelsen anerkendt statikers kontrol af statiske beregninger for bobledækket. UR skulle foretage stikprøvekontrol, og PR’s projekt og beregningerne skulle være forsynet med UR’s navn. UR pådrog sig således alene ansvaret for kontrollen af projektet, hvorimod PR havde ansvaret for beregningerne. UR’s ansvar var begrænset til 80.000 kr. svarende til honorarets størrelse.

Efter bobledækkene var udført, viste der sig omfattende problemer i form af nedbøjninger, utilsigtet fald, revner med videre, og det blev konstateret, at de statiske beregninger havde været særdeles mangelfulde. BH nedlagde blandt andet påstand om at have et direkte krav mod UR, og til støtte for påstanden gjorde BH gældende, at UR’s fejl og forsømmelser måtte anses for *klare professionelle fejl*, at ansvarsbegrænsningen på 80.000 kr. ikke skulle respekteres, og at UR havde ”(...) udvist en grad af uagtsomhed, som [lå] meget tæt på grov uagtsomhed.”⁶⁹ Sagen kan illustreres som følgende:

Voldgiftsretten fremhævede indledningsvist en række forhold, som burde have medført, at UR var særligt agtpågivende ved tilrettelæggelse og udførelse af den anerkendte statikerkontrol. For det første

⁶⁸ Jf. TBB 2014.531, side 20

⁶⁹ Jf. TBB 2014.531, side 76.

udgjorde bobledækket en vigtig del af hele bygningens statik. For det andet var bobledæk en relativt uprøvet og usædvanlig konstruktion i Danmark. For det tredje måtte UR have vidst, at PR var en lille virksomhed med ganske få medarbejdere. For det fjerde var projektet ikke i overensstemmelse med god projekteringsskik og bar ikke påtegning om, at det var kontrolleret af en anden end PR selv. Dernæst udtalte Voldgiftsretten:

”Voldgiftsretten finder *herefter*, at UR’s udførelse af anerkendt statikerkontrol af PR’s projekt indebar *professionelle fejl af en sådan karakter*, at de er erstatningspådragende også efter almindelige regler om erstatning uden for kontrakt på grundlag af *culpa*, og at UR derved har pådraget sig et direkte erstatningsansvar over for BH. (...) Voldgiftsretten finder imidlertid *ikke* grundlag for at fastslå, at UR har udvist *grov uagtsomhed*” (fremhævet her).⁷⁰

Voldgiftsretten præciserede ikke, hvilket grundlag det direkte krav var støttet på, men der må være tale om retsbrudssynspunktet i og med, at UR blev ansvarlig på grundlag af reglerne om erstatning uden for kontrakt.

I forhold til ansvarsgrundlaget fandt Voldgiftsretten, at UR havde begået ”professionelle fejl”, og at disse fejl var ”af en sådan karakter”, at UR pådrog sig et direkte ansvar. Voldgiftsretten anvendte således ikke udtrykket fra U 1995.484 H, som BH ellers havde procederet på, men indførte et nyt.

En professionel fejl må som minimum indebære simpel uagtsomhed. Voldgiftsretten kvalificerede UR’s fejl ved at fremhæve, at den var ”af en sådan karakter”, og ved at fremhæve en række konkrete omstændigheder, som burde have medført, at UR var særligt agtpågivende. Der må derfor have været tale om et *grovere forhold end simpel uagtsomhed*. Til gengæld fandt Voldgiftsretten ikke grundlag for at fastslå, at UR havde udvist grov uagtsomhed. Sammenholdes dette, så synes Voldgiftsretten i TBB 2014.531 at have fastsat grænsen for, hvornår en underrådgiver kan holdes direkte ansvarlig, et *sted mellem simpel og grov uagtsomhed* – ligesom i U 1995.484 H. TBB 2014.531 adskiller sig dog ved, at Voldgiftsretten udtrykkeligt fastslår, at der ikke var tale om grov uagtsomhed. Dertil undlader Voldgiftsretten at kvalificere den professionelle fejl som ”klar” og synes derfor at stille lempeligere krav til underrådgiverens fejl end i U 1995.484 H, hvor der blev stillet krav om en ”klar, professionel fejl”.

---

⁷⁰ Jf. TBB 2014.531, side 78 f.

I nyere voldgiftspraksis følger Voldgiftsretten præmisserne i TBB 2014.531 og som eksempel kan nævnes TBB 2021.198. I kendelsen var der mellem et moderselskab til et ejendomsselskab og en rådgiver (R) oprettet en ikke-underskrevet aftaleformular i marts 2007, hvorefter R skulle have ydet rådgivning i henhold til ABR 89 vedrørende 28 planlagte boliger i samarbejde med en totalentreprenør. I maj 2007 indgik ejendomsselskabet som bygherre (BH) totalentreprisefortale med en totalentreprenør (TE) om opførelse af de 28 boliger. I totalentreprisefortalen blev der henvist til den ikke-underskrevne aftaleformular med R, og TE indgik efterfølgende rådgivningsfortale med R. I maj sendte R tegningsmateriale til BH, hvor der var foreskrevet anvendelse af 9 mm vindgips, men i en senere tegning havde R foreskrevet anvendelse af vindpap, og således blev arbejdet også udført. I 2009 færdigmeldte R byggeriet til kommunen, og i 2018 modtog R den første skriftlige reklamation over vindspærren. BH anlagde herefter sag an mod R.

Voldgiftsretten fandt, at R ikke havde bevist, at der blev indgået en rådgivningsfortale mellem BH og R, navnlig under henvisning til, at aftaleformularen mellem R og BH aldrig blev underskrevet. Voldgiftsretten konstaterede derfor, at ”Da der således ikke er et kontraktgrundlag mellem [BH] og R (...), skal sagen afgøres efter reglerne om *erstatning uden for kontrakt*” (fremhævet her).⁷¹ Det direkte krav skulle således afgøres efter retsbrudssynspunktet.

Under henvisning til skønsmandens erklæringer lagde Voldgiftsretten til grund, at det var i strid med god projekteringsskik, at vindspærren blev ændret fra vindgips til vindpap. R havde gjort gældende, at ændringen var sket under forlangende af TE, men TE bestred dette. Voldgiftsretten fandt, at det under alle omstændigheder havde påhvilet R som arkitekt og rådgiver for TE at sige fra overfor ændringen eller i hvert fald tydeligt advare mod den, og det havde R ikke gjort. Voldgiftsretten lagde derfor til grund, at R havde handlet ansvarspådragende, og udtalte:

”(...) voldgiftsretten finder efter *karakteren af den fejl, som R har begået* ved at foreskrive anvendelse af vindpap i stedet for vindgips, at [BH] kan rette et direkte erstatningskrav mod R (...)” (fremhævet her).⁷²

Voldgiftsretten synes at have omformuleret præmisserne i TBB 2014.531, men foretager formentlig den samme vurdering. I TBB 2014.531 blev der som sagt brugt udtrykket ”professionelle fejl af en sådan karakter”. I begge kendelser synes Voldgiftsretten derfor at have inddraget, 1) at rådgiveren havde begået en fejl og 2) fejlens karakter. Inddragelsen af fejlens karakter må forstås som en

---

⁷¹ TBB 2021.198, side 7.

⁷² TBB 2021.198, side 7.

skærpe af rådgiveren uagtsomhed. Simpel uagtsomhed må derfor fortsat ikke være tilstrækkeligt til at indrømme bygherren et direkte krav, men grænsen ligger formentlig ikke langt derfra.

I TBB 2021.198 undlader Voldgiftsretten dog at inddrage ”professionelle” i udtrykket, men fordi Voldgiftsretten fandt, at R havde handlet i strid med god projekteringsskik og ikke havde overholdt sin indsigelsespligt, og fordi han i øvrigt var en professionel rådgiver, så må hans adfærd også i denne kendelse være blevet bedømt som et professionsansvar.

4.1.3. Direkte krav mod leverandør

I U 2002.249 H (TBB 2002.170/1) tog Højesteret stilling til, om en producent kunne holdes direkte ansvarlig over for slutbrugere af nogle tagplader, der led af fabrikationsfejl. En producent kan formentlig sammenlignes med en leverandør, fordi hans ydelse i sidste ende også er at levere en vare.

I dommen havde en producent (P) fremstillet og solgt en ny slags asbestfrie eternitplader til tagbeklædning. Tagpladerne viste sig at lide af fabrikationsfejl, der medførte pletter, afskalninger og forringet holdbarhed. I anledning heraf anlagde to husejere (K) – der havde købt pladerne, men ikke var i kontraktforhold med P – sag an direkte mod P.

Landsretten fandt, at P var direkte ansvarlig over for K. Landsretten henviste til, at P ud fra en samlet vurdering havde afgivet en indeståelse i sit markedsføringsmateriale for, at tagpladerne ville holde i en længere periode end fastsat i købeloven. Kravet var ikke bortfaldet i medfør af købelovens § 54 eller en vedtaget byggeleveranceklausul som følge af for sen reklamation.

Højesteret frifandt P, dog under dissens. Flertallet (5 dommere) stemte for at frifinde P og udtalte indledningsvist:

”[K] har – på baggrund af den absolutte reklamationsfrist i købelovens §§ 54 og 83 – *alene gjort gældende*, at [P] er erstatningsansvarlig for mangler ved tagpladerne, dels som følge af at [P] har udvist svigagtigt forhold ved at have markedsført og solgt tagpladerne med viden om, at de var behæftet med mangler, dels som følge af at [P] i sit brochuremateriale udtrykkeligt eller stiltiende har tilsikret slutbrugerne af tagpladerne en væsentlig bedre holdbarhed, end pladerne faktisk havde” (fremhævet her).⁷³

---

⁷³ Jf. U 2002.249 H, side 278.

Flertallet fandt under henvisning til en skønserklæring, at pladerne måtte anses for mangelfulde, men at der ikke var grundlag for at fastslå, at manglerne var af ”afgørende betydning”. Endelig udtalte flertallet:

”(…) [P] har handlet *uagtsomt* ved at have markedsført Ny Eternitplader uden i tilstrækkelig grad at have sikret sig, at de konstaterede produktionstekniske problemer var løst, men vi finder *ikke grundlag for at fastslå, at [P] har handlet svigagtigt eller i strid med almindelig hæderlighed*” (fremhævet her).⁷⁴

Anderledes stemte mindretallet (2 dommere) for, at P var direkte erstatningsansvarlig. Mindretallet udtalte, at P havde markedsført de nye asbestfrie eternittagplader som værende lige så holdbare som de hidtidige asbestholdige plader, selvom han var bekendt med cellulosefibreneres tilbøjelighed til at danne klumper, som medførte en ikke ubetydelig risiko for, at de nye asbestfrie tagplader havde en væsentligt ringere holdbarhed end de asbestholdige. Endelig udtalte mindretallet:

Vi finder, at [P] under disse omstændigheder må anses for *erstatningsansvarlig direkte* over for slutbrugere af tagpladerne (...). Uanset om en producent måtte kunne påberåbe sig den absolutte reklamationsfrist efter købelovens §§ 54 og 83 i tilfælde, hvor en senere erhverver rejser mangelskrav direkte mod producenten, finder vi, at krav mod [P] *under de anførte særlige omstændigheder* ikke kan anses for afskåret efter disse bestemmelser” (fremhævet her).⁷⁵

I sine anbringender havde K nøjedes med at gøre gældende, at den absolutte reklamationsfrist i købelovens §§ 54 og 83 ikke gjaldt for kravet, fordi P havde tilsikret en længere frist eller handlet svigagtigt eller i strid med almindelig hæderlighed. Det havde imidlertid været nærliggende, hvis K også havde procederet på, at det direkte krav kunne støttes på retsbrudssynspunktet, således kravet udgjorde et selvstændigt grundlag og ikke var bundet af købelovens reklamationsfrister. *Munk-Hansen* synes også at argumentere i denne retning.⁷⁶

Flertallet synes også at have forudsat, at P kunne blive direkte ansvarlig efter retsbrudssynspunktet, hvis K havde gjort dette gældende. For det første fremhævede de, at K havde ”*alene* gjort gældende”, at P havde udvist svigagtigt forhold ved markedsføringen af brochuren. Flertallet synes derfor at indikere, at K kunne have gjort noget andet gældende og derved have opnået et andet resultat. For det

---

⁷⁴ Jf. U 2002.249 H, side 279.

⁷⁵ Jf. U 2002.249 H, side 279.

⁷⁶ Jf. Munk-Hansen, Carsten: Fast ejendom I Overdragelsen, 2015, side 449.

andet udtalte de, at P havde udvist uagtsomhed ved markedsføringen, selvom denne vurdering i princippet var uden betydning for K's anbringender – K havde alene gjort gældende, at P havde handlet svigagtigt eller i strid med almindelig hæderlighed. Flertallets resultat må derfor ikke at være en konsekvens af, at K ikke havde mulighed for at holde P direkte ansvarlig, men nærmere en følge af forhandlingsmaksimen.

Mindretallet anvendte ikke terminologien "uagtsomhed" i sin vurdering, men lagde til gengæld vægt på forskellige forhold, som normalt ville indgå i en uagtsomhedsvurdering, herunder at P markedsførte de asbestfrie plader som værende lige så holdbare som de asbestholdige plader, selvom han var klar over, at der var en ikke ubetydelig risiko for, at dette ikke var korrekt. Sammenholdes dette med, at mindretallet ikke fandt, at kravet var afskåret af reklamationsfristerne i købeloven, kan mindretallet formentlig anses for at have støttet det direkte krav på retsbrudssynspunktet, også selvom K ikke havde gjort dette gældende i sine anbringender.

Anderledes læser *Iversen* dommen som om, at flertallet havde fundet, at P alene havde udvist uagtsomhed, og at "Havde [P] udvist en grovere uagtsomhed, måtte erstatningskravet have været kvalificeret som et deliktskrav, og i så fald gælder købelovens regler ikke."⁷⁷ Dette vil imidlertid indebære, at Højesteret ikke vil overholde forhandlingsmaksimen. Selvom dommen er uklar, så er det derfor formentlig mere nærliggende at lægge den anden fortolkning til grund.

Uanset hvilken fortolkning der lægges til grund, så synes Højesteret at forudsætte, at i hvert fald en slutbruger har mulighed for at holde en producent direkte ansvarlig.

Anderledes var det i TBB 2004.149 en bygherre, der gjorde et direkte krav gældende mod en leverandør. I 1999 indgik en svineavler (BH) en rådgivningsaftale med en teknisk rådgiver (R) vedrørende opførelse af en svinestald. BH indkøbte de bærende konstruktioner hos et byggecenter, der fik leveret konstruktionerne fra en leverandør (L). Det fremgik af L's salgsbetingelser, at ansvaret ikke kunne overstige varens fakturaværdi, og at L ikke var ansvarlig for driftstab med videre. L foretog statiske beregninger, men ikke dimensionering af vindafstivning, som det ellers fremgik af tegninger fremsendt til L, at han skulle. Under opførelsen blev bygningen den 1. december 1999 ramt af storm, hvorved bygningen blev stærkt beskadiget, og BH anlagde herefter sag mod R og L med krav om erstatning for afhjælpningsomkostninger og driftstab.

---

⁷⁷ Jf. *Iversen*, Torsten: *Obligationsret* 1. del, 2019, side 351.

Det fremgik af skønsmandens erklæringer fra 2000 og senere forklaringer, at hovedårsagen til skaderne var mangelfuld vindafstivning, og at det normalt hørte under hovedprojektet at sikre mod vindbelastning, men at det ikke var usædvanligt at aftale, at spærleverandøren havde ansvaret herfor.

Landsretten fandt:

”[L’s] undladelse af at dimensionere spærrene med tilhørende vindafstivning findes at udgøre en *graverende professionel fejl* vedrørende en *vital del af byggeriet*, og [L] findes derfor at være erstatningsansvarlig for [BH’s] afhjælpningsomkostninger. Efter karakteren af [L’s] fejl er [L] tillige ansvarlig for [BH’s] driftstab uden ansvarsbegrænsning” (fremhævet her).⁷⁸

Landsretten gav således BH medhold i, at L var direkte ansvarlig, men præciserede ikke, hvilket synspunkt det direkte krav blev støttet på. Dog foretog Landsretten en vurdering af L’s adfærd og karakteren af hans fejl, ligesom retten fastslog, at L ikke kunne påberåbe sig ansvarsbegrænsningen i sine salgsbetingelser. Sammenholdes dette, så må det direkte krav udgøre et selvstændigt krav og kunne karakteriseres som værende støttet på retsbrudssynspunktet.

Landsretten begrundede det direkte krav med, at L havde begået en ”graverende professionel fejl vedrørende en vital del af byggeriet”. Ved at anvende dette udtryk synes landsretten at henvise til U 1995.484 H, hvor Højesteret anvendte ”klar, professionel fejl vedrørende væsentlige egenskaber ved ejendommen” i vurderingen af en rådgivers direkte ansvar, jf. ovenfor afsnit 4.1.2. Landsretten valgte formentlig at anvende et lignende udtryk i vurderingen af leverandørens direkte ansvar, fordi det normalt hører under rådgiverens ansvar at sikre mod vindbelastning, ligesom skønsmanden forklarede.

Landsrettens udtryk kan opdeles i to betingelser: 1) at L havde begået en *graverende professionel fejl*, og 2) at fejlen vedrørte en *vital del af byggeriet*.

Det er vanskeligt at klarlægge, hvad den første betingelse helt præcist indebærer, da udtrykket ”graverende professionel fejl” ikke anvendes i en traditionel uagtsomhedsbedømmelse. Dog må en ”fejl” indebære, at der i hvert fald er blevet udvist simpel uagtsomhed. Ud fra en naturlig sproglig forståelse må ordet ”graverende” betyde, at der er blevet udvist en *grovere adfærd end simpel uagtsomhed*. Hvis Landsretten havde fundet, at uagtsomheden var grov, havde det været naturligt, at

---

⁷⁸ Jf. TBB 2004.149, side 12.

den også nævnte dette i præmisserne. Uagtsomhedsgraden kan derfor formentlig rubriceres *et sted mellem simpel og grov uagtsomhed*.

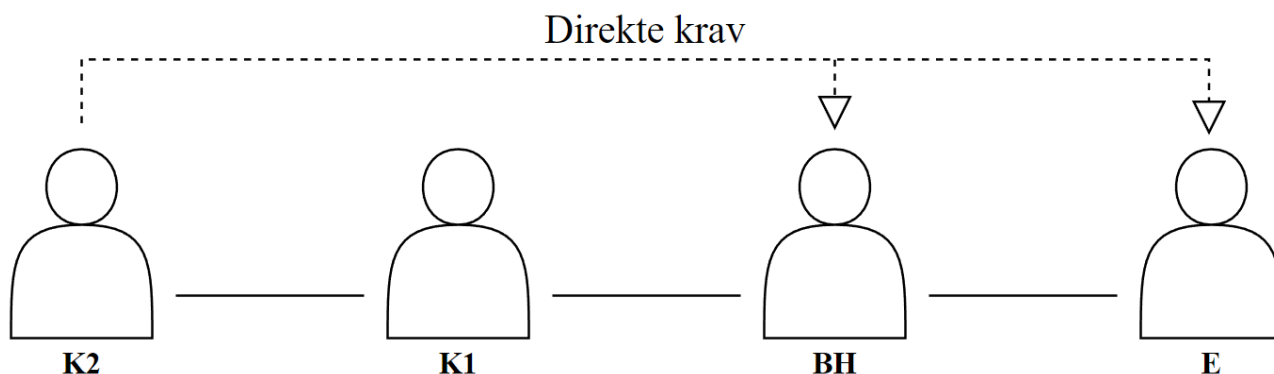
Denne første betingelse kan sammenlignes med betingelsen i U 1995.484 H om, at rådgiveren skal have udvist en ”klar, professionel fejl.” Ud fra en naturlig sproglig forståelse må en ”graverende” fejl indebære et grovere forhold end en ”klar” fejl. Landsretten synes derfor at stille krav om, at leverandøren skal have udvist en forholdsvis grovere adfærd end rådgiveren, før leverandøren kan holdes direkte ansvarlig. Men der er tale om en sammenligning mellem to i forvejen usikre begreber, så det kan ikke siges med sikkerhed.

Den anden betingelse var som sagt, at fejlen skulle vedrøre ”en vital del af byggeriet”. Landsretten synes herved at inddrage fejlens karakter og omfang i sin vurdering. Betingelsen er formentlig udtryk for, at fejlen skal kunne give anledning til et tab af en vis størrelse.

Denne anden betingelse kan ligeledes sammenlignes med betingelsen i U 1995.484 H om, at fejlen skal vedrøre ”væsentlige egenskaber ved ejendommen”. Ud fra en naturlig sproglig forståelse betyder ”vital” blandt andet ”meget væsentlig”, og der må derfor stilles krav om, at fejlen skal vedrøre en mere væsentlig del af byggeriet, end hvis det havde været en rådgiver, som udførte fejlen, ligesom leverandørens fejl skal kunne medføre et forholdsvis større tab end rådgiverens fejl.

4.1.4. Direkte krav mod underentreprenør

I U 1983.139 H havde en bygherre (BH) i 1970/71 opført et parcelhus med videresalg for øje. BH havde antaget en murermester (E) til at udføre udgravning og støbning af fundament samt murerentreprisen. I 1971 solgte BH ejendommen til en køber (K1), og i 1976 solgte K1 ejendommen videre til en anden køber (K2). K2 konstaterede revner, som skyldtes manglende fundering, og stævtede K1, BH og E. Dommen adskiller sig fra de ovenstående afgørelser ved, at det var en senere erhverver, K2, som gjorde det direkte krav gældende. Sagen kan illustreres som følgende:

Højesteret dømte K1 til at betale forholdsmæssigt afslag i købesummen. Om BH og E udtalte Højesteret:

”(...) ved udførelsen af funderingen er [der] begået *håndværksmæssige fejl*. For disse fejl findes såvel [BH], der *lod huset opføre med videresalg for øje*, som [E], der *udførte* funderingsarbejdet, at være erstatningsansvarlige direkte over for [K2]” (fremhævet her).⁷⁹

Således fandtes BH og E at være direkte ansvarlig over for K2. Højesteret præciserede imidlertid ikke, hvilket grundlag det direkte krav blev støttet på. Højesteret lagde vægt på, at der var *begået* fejl, og at det var E, der havde *udført* fejlen. Det var således E's adfærd, der var op til vurdering, og det direkte krav må derfor være støttet på retsbrudssynspunktet. *Hørlyck* kommer ligeledes frem til, at dommen er udtryk for retsbrudssynspunktet.⁸⁰

Højesteret begrundede det direkte ansvar med, at der var begået ”håndværksmæssige fejl” ved udførelsen af funderingen. En ”fejl” må som minimum indebære simpel uagtsomhed. Modsat senere afgørelser blev fejlen ikke kvalificeret på nogen måde som værende af grovere karakter. Højesteret må derfor at have fastlagt, at E ifaldt direkte ansvar for at have udvist simpel uagtsomhed, og dommen synes derfor at støtte *Hørlycks* og *Edlunds* standpunkt, jf. afsnit 4.1.1.

I U 2004.114 H tilføjede Højesteret ”sådanne” til udtrykket fra U 1983.139 H. I dommen havde en privat bygherre (BH) indgået en entrepriseaftale i 1985 med en hovedentreprenør (HE) om opførelse af et parcelhus. HE antog en underentreprenør (UE) til at udføre undertaget. I 1990 konstaterede BH, at der trængte vand ind gennem husets tag. HE var gået konkurs det forrige år, og BH anlagde derfor sag an mod UE.

BH nedlagde påstand om, at der var mangler ved tagkonstruktionen, som UE var ansvarlig for, og at UE skulle betale erstatning for omkostningerne ved udbedring. Ved landsretten og Højesteret gjorde BH gældende til støtte for sin påstand, at ”(...) BH's direkte erstatningsansvar over for [UE] følger af reglerne om erstatningsansvar uden for kontraktforhold (...).”⁸¹

---

⁷⁹ Jf. U 1983.139 H, side 147.

⁸⁰ Jf. *Hørlyck*, Erik: Forældelse af entreprenøransvar, U 1988B.43, side 44. Dette kritiserer Wittrup dog og anfører, at ”Den af *Hørlyck* citerede højesteretsdom fra 1983 (...) følger cessionssynspunktet og i højesteretsdommen har den pågældende underentreprenør erklæret sig indforstået med at lade sig sagsøge direkte”, jf. Wittrup, Irene: Forældelse ved springende regres, U 1988B.129, side 130. Det sidste er imidlertid ikke korrekt. Det fremgår af sagens oplysninger, at UE ved skrivelse af 22. november 1976 erklærede sig ansvarlig for manglerne, men at han senere havde fragået at være ansvarlig.

⁸¹ Jf. U 2004.114 H, side 122.

UE procederede på, at der ikke forelå en *klar, professionel fejl vedrørende væsentlige egenskaber ved ejendommen* – således som det var tilfældet i U 1995.484 H, jf. oven for afsnit 4.1.2. – hvorfor der ikke var grundlag for at støtte kravet på retsbrudssynspunktet. Endvidere kunne BH ikke støtte det direkte krav på subrogationssynspunktet, fordi HE burde have opdaget fejlene under byggeriet og reklameret herover.

Landsretten lagde til grund, at der ikke forelå tilstrækkeligt grundlag for hverken at fastslå, at UE havde udvist grov uagtsomhed ved arbejdets udførelse, eller at det måtte stå klart for UE, at fejlene med stor sandsynlighed ville føre til skader og tab. På denne baggrund fandt landsretten, at der ikke var grundlag for at anerkende BH et direkte krav mod UE.

Til gengæld fandt Højesteret:

”Efter skønsmandens erklæring og forklaring må det lægges til grund, at [UE] ved udførelsen af undertaget begik *flere fejl*, som er hovedårsag til de senere opståede problemer med vandindtrængen. Det må således lægges til grund, at vandindtrængningerne navnlig skyldes, at undertagets baner blev oplagt vandret uden tilstrækkeligt overlæg i længdesamlingerne, og at gennemførelse af ventilationskanaler, samlinger mellem aftrækskanaler og hætter samt afslutning af undertaget ved gavle og kip ikke blev udført korrekt. (...) Højesteret finder, at [UE] må anses for erstatningsansvarlig direkte over for [BH] for *sådanne håndværksmæssige fejl*, og at [UE] ikke over for [BH] kan påberåbe sig, at [HE] burde have opdaget *fejlene og reklameret herover*” (fremhævet her).⁸²

BH fik således anerkendt et direkte krav mod UE. Højesteret præciserer imidlertid ikke, hvilket synspunkt det støttes på. Højesteret fastslår til gengæld, at UE ikke over for BH kan påberåbe sig, at HE burde have opdaget fejlene og reklameret over for UE. Dette må formentlig forstås som en henvisning til, at det direkte krav udgør et selvstændigt krav, der kan gøres gældende, uanset om UE har indsigelser over for HE, og det direkte krav må herefter kunne karakteriseres som værende støttet på retsbrudssynspunktet.

Højesteret begrundede UE's direkte ansvar med, at han havde begået ”sådanne håndværksmæssige fejl”. Udtrykket er imidlertid uklart og kan fortolkes på forskellige måder.

---

⁸² Jf. U 2004.114 H, side 123.

En mulig fortolkning af udtrykket er, at Højesteret blot stiller krav om simpel uagtsomhed. Edlund tilslutter sig denne fortolkning og begrundet den med, at Højesteret hverken beskriver fejlen som ”klar” – ligesom i U 1995.484 H – eller som ”grov” og derved påviser, at enhver fejl er tilstrækkelig, også en fejl udvist ved simpel uagtsomhed.⁸³ Edlund synes derfor ikke at hæfte sig ved, at Højesteret også anvendte ordet ”sådanne” eller lagde vægt på, at UE begik ”flere fejl”. Muligvis læser Edlund dommen som blot en bekræftelse af, hvad Højesteret allerede havde statueret i U 1983.139 H. Vagner og Iversen tager ligeledes dommen til indtægt for, at en underentreprenør kan gøres direkte ansvarlig ved simpel uagtsomhed, men kun når der er tale om udførelsesfejl.⁸⁴ Ifølge Iversen er det dog ikke helt utvivlsomt, ”da Højesteret netop fremhæver fejlenes karakter.”⁸⁵

En anden fortolkning af ”sådanne håndværksmæssige fejl” er, at ordet ”sådanne” indikerer, at ikke enhver håndværksmæssig fejl vil kunne begrunde et direkte ansvar. Det ville ligeledes have været overflødigt at tilføje ”sådanne”, hvis Højesteret havde været af den overbevisning, at simpel uagtsomhed var tilstrækkelig, fordi enhver fejl i hvert fald må anses som simpel uagtsom. UE’s fejl må herefter have været en grovere form for uagtsomhed end simpel uagtsomhed – uden at sige decideret grov uagtsomhed. Buch og Melchior argumenterer i denne retning.⁸⁶ Højesteret synes også at have lagt vægt på, at UE har begået flere fejl, hvilket muligvis kan indikere, at Højesteret ikke ville have fundet UE direkte ansvarlig, havde han begået færre håndværksmæssige fejl.

En tredje fortolkning af ”sådanne håndværksmæssige fejl” er, at det er udtryk for en konkret vurdering. Efter Kvist-Kristensens & Jensens mening har Højesteret bevæget sig væk fra at sondre mellem svig, forsæt, grov uagtsomhed, klar professionel fejl, men anvender i stedet et mere ”elastisk begreb”, som giver Højesteret mulighed for at lave en konkret rimelighedsafvejning.⁸⁷ I retning heraf mener Melchior, at dommen er udtryk for en hensynsafvejning af, at UE ikke skulle slippe for at holdes direkte ansvarlig, blot fordi han havde kontraheret med en uopmærksom HE, der ikke opdagede manglerne under byggeriet og fik reklameret over for UE.⁸⁸ Melchior udtaler, at ”I sådanne tilfælde, hvor UE altså har gjort noget *aktivt* for at begrænse sit ansvar, tvivler jeg kraftigt på, at

---

⁸³ Jf. Edlund, Hans Henrik: Direkte krav i de seneste års retspraksis, U 2006B.173, side 177.

⁸⁴ Jf. Vagner, Hans Henrik: Entrepriseret, 2005, side 220 og Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 714.

⁸⁵ Jf. Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 714.

⁸⁶ Jf. Buch, Anders Vestergaard: Entrepriseretlige mangler – kravene til entreprenørens ydelse, 2007, side 140 smh. med Melchior, Michael: Lidt om AB 92, forældelsesloven... og springende regres, Torsten Iversen (red.), Festskrift til Det Danske Selskab for Byggeret, 2009, side 195.

⁸⁷ Jf. Kvist-Kristensen, Allan & Henrik Rise Jensen: Direkte krav efter U 2012.2255 H, U 2012B.129, side 133.

⁸⁸ Jf. Melchior, Michael: Lidt om AB 92, forældelsesloven... og springende regres, Torsten Iversen (red.), Festskrift til Det Danske Selskab for Byggeret, 2009, side 195 f.

Højesteret vil tillade BH at rette et direkte krav mod UE.”⁸⁹ Men i TBB 2014.531 fik bygherren medhold i et direkte krav mod en underrådgiver, selvom denne havde aftalt en ansvarsbegrænsning på 80.000 kr. og derved netop gjort noget aktivt for at begrænse sit ansvar, jf. oven for afsnit 4.1.2. Det bør dog holdes for øje, at TBB 2014.531 blev afsagt på et senere tidspunkt af Voldgiftsretten, og at kendelsen ikke vedrørte en underentreprenør, men en underrådgiver. Sagerne kan derfor muligvis ikke sammenlignes med hinanden fuldt ud.

Samlet set må ”sådanne håndværksmæssige fejl” formentlig betyde, at underentreprenøren skal have udvist en form for uagtsomhed, som er grovere end simpel uagtsomhed, og at Højesteret anvender et elastisk begreb, som giver den mulighed for at lave en konkret afvejning, hvor forhold som fejlens karakter kan tillægges betydning. Omvendt kan udtrykket formentlig ikke tages til indtægt for, at underentreprenøren blot skal have udvist simpel uagtsomhed.

Med ”sådanne håndværksmæssige fejl” indfører Højesteret et nyt udtryk i bedømmelsen af, om en underentreprenør kan holdes direkte ansvarlig. Udtrykket adskiller sig fra ”håndværksmæssige fejl” i U 1983.139 H, og det er derfor relevant at vurdere dommens præjudikatsværdi. Der er i begge tilfælde tale om en højesteretsdom, og ingen af dem er afsagt med dissens. Det afgørende må derfor være, at U 2004.114 H er yngre end U 1983.139 H, ligesom der i pådømmelsen deltog syv dommere i U 2004.114 H, men kun fem i U 1983.139 H. Præmisserne i U 2004.114 H er også blevet anvendt i senere afgørelser, hvilket også taler for at tillægge denne dom større præjudikatsværdi.⁹⁰ Et eksempel herpå er U 2010.365 V (TBB 2010.125), som gennemgås straks.

I U 2010.365 V indgik en ejer af en feriepark (BH) en entrepriseaftale med en hovedentreprenør (HE), som havde antaget en underentreprenør (UE) til at udføre murerarbejder ved lægning af klinkegulv i et badeland. Der var aftalt AB 92 mellem HE og UE. Det viste sig senere, at der på opholdsarealet var lunke i flisegulvet, hvori der dannedes vandsamlinger. HE blev oprindeligt holdt ansvarlig ved Voldgiftsnævnet, men forinden sagen kunne afsluttes ved Voldgiftsnævnet, gik HE konkurs, og i 2008 anlagde BH sag an mod UE ved byretten.

Det fremgik af en skønserklæring, at klinkegulvet ikke var udført håndværksmæssigt korrekt, idet der forekom lunke med vandansamlinger. Det blev vurderet, at ca. 20-25 % af klinkegulvet skulle

---

⁸⁹ Jf. Melchior, Michael: Lidt om AB 92, forældelsesloven... og springende regres, Torsten Iversen (red.), Festskrift til Det Danske Selskab for Byggeret, 2009, side 196.

⁹⁰ Jf. Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori, 2018, side 323 ff.

omlægges, og at omkostningerne herved blev 65.000 kr. ekskl. moms. Derudover fremgik det af sagens oplysninger, at UE havde et anmeldt krav i HE's konkursbo på ca. 395.000 kr.

Byretten fandt, at UE var direkte ansvarlig over for BH, fordi UE havde begået ”håndværksmæssige fejl”, og lagde endvidere til grund, at UE ikke kunne modregne den fordring, som han havde over for HE, over for BH. Byretten angiver ikke, hvilket synspunkt det direkte krav blev støttet på, men fordi UE ikke kunne påberåbe sig modregningsbeløbet over for BH, må der have været tale om retsbrudssynspunktet. Byretten undlod at henvise til ”sådanne” håndværksmæssige fejl og må derfor ikke have henvist til U 2004.114 H, men U 1983.139 H i stedet. I U 1983.139 H blev der opstillet et lempeligere krav for at pålægge underentreprenøren et direkte ansvar, hvilket kan forklare, hvorfor byretten kom frem til deres afgørelse.

UE ankede dommen, og landsrettens afgørelse blev afsagt under dissens.

Landsrettens flertal tiltrådte, at klinkegulvet ikke var udført håndværksmæssigt korrekt, men fandt alligevel ikke, at lunkerne udgjorde ”sådanne håndværksmæssige fejl”, at UE havde pådraget sig et direkte ansvar. Ved at henvise til ”sådanne” håndværksmæssige fejl synes flertallet at have henvist til præmisserne i U 2004.114 H – ikke U 1983.139 H – hvilket kan forklare, hvorfor de ikke fandt UE direkte ansvarlig. I vurderingen fremhævede flertallet en række forskellige forhold: 1) at der alene partielt var lunke i flisegulvet på opholdsarealet, som dannede vandansamlinger med ulempe til følge, 2) at udbedringsudgifterne alene udgjorde 65.000 kr. i forhold til en underentreprise på 1,3 mio. kr., 3) at BH ikke havde gjort gældende, at lunkerne havde vidererækkende konsekvenser, og 4) at BH ikke havde ladet lunkerne blive udbedret. Derefter udtalte flertallet:

”Vi finder *herefter* ikke, at indstævnte har godtgjort, at lunkerne udgør *sådanne håndværksmæssige fejl*, at [UE] har pådraget sig et ansvar direkte over for [BH]”
(fremhævet her).⁹¹

Flertallet synes derfor at have lagt vægt på, hvor store konsekvenser fejlene havde haft for BH – både i økonomisk henseende og i forhold til byggearbejdets brugbarhed. I vurderingen af, om der forelå ”sådanne håndværksmæssige fejl”, inddrager flertallet herved fejlenes konsekvenser som et moment.⁹²

---

⁹¹ Jf. U 2010.365 V, side 367.

⁹² Sml. Munk-Hansen, Carsten: Fast Ejendom I Overdragelsen, 2015, side 450 f.

Mindretallet udtalte, at ”Uanset det ikke er bevist, at der er tale om fejl, der har medført *væsentlige mangler* ved den udførte gulventreprise, finder [mindretallet], at der foreligger *sådanne håndværksmæssige fejl*, at [UE] som underentreprenør er direkte erstatningsansvarlig over for [BH]” (fremhævet her).⁹³ Mindretallet synes derfor ikke i lige så høj grad at have lagt vægt på fejlenes konsekvenser og stillede lempeligere krav til, om UE kunne holdes direkte ansvarlig.

I TBB 2013.343 lod et ægtepar (BH) opføre et sommerhus, men der viste sig efterfølgende mangler ved elinstallationerne. Entreprenørens anpartsselskab (E) var i mellemtiden blevet opløst, og BH anlagde sag an direkte mod underentreprenøren (UE), der havde udført elarbejdet. BH gjorde gældende, at eftersom ”(...) sagsøgte var fuldt vidende om, at dennes kontraktpart, [E], ville overdrage ejendommen til [BH] straks efter opførelsen, er betingelserne for et direkte krav opfyldt (...) for så vidt angår den almindelige obligationsretlige grundsætning om retsbrudslæren.”⁹⁴

Skønsmanden forklarede for landsretten, at ”De sorte ledninger er ulovlige, og de ligger enten i, over eller under isoleringen. (...) Elinstallationerne er generelt ikke håndværksmæssigt korrekt udførte.”⁹⁵

Landsretten fandt:

”Da elinstallationerne ifølge skønsmanden generelt ikke er udført håndværksmæssigt korrekt og til dels i strid med gældende forskrifter, hvorfor en udbedring er *nødvendig*, må [UE] som underentreprenør anses for direkte erstatningsansvarlig herfor over for [BH].”⁹⁶

Landsretten lagde derved vægt på, dels at elinstallationerne ikke var udført en håndværksmæssig fejl, dels de var i strid med gældende forskrifter, og at en udbedring af disse grunde var nødvendig. Landsretten lagde ligesom flertallet i U 2010.365 V vægt på, hvilke konsekvenser fejlen havde for skadelidte. I U 2010.365 V havde fejlen ifølge flertallet ikke medført store konsekvenser for skadelidte, men i TBB 2013.343 var udbedring nødvendig, hvorfor BH fik medhold i sit direkte krav.

---

⁹³ Jf. U 2010.365 V, side 368.

⁹⁴ TBB 2013.343 V, side 5.

⁹⁵ TBB 2013.343 V, side 9.

⁹⁶ TBB 2013.343 V, side 10.

4.1.5. Sammenfatning

Bygherren anerkendes i praksis mulighed for at gøre et direkte krav støttet på retsbrudssynspunktet gældende mod både underrådgiveren, underentreprenøren og leverandøren, men retstilstanden er ikke sikker.

I domstolenes og Voldgiftsrettens vurdering af, om der foreligger et tilstrækkeligt ansvarsgrundlag, anvendes ordet ”fejl”, ligesom denne fejl kvalificeres på forskellige måder så som ”klar”, ”graverende” og ”sådanne”. Denne terminologi anvendes ikke i en traditionel uagtsomhedsbedømmelse, hvor der sondres mellem simpel og grov uagtsomhed. Domstolene og Voldgiftsretten har formentlig valgt at anvende elastiske begreber, således de har mulighed for at foretage en konkret rimelighedsafvejning, hvor det er nødvendigt. Dette betyder til gengæld, at det ikke er muligt at fastlægge retstilstanden, uden der foretages visse skøn.

I U 1995.484 H anerkendte Højesteret, at en senere erhverver kunne gøre et direkte krav gældende mod en rådgiver. I TBB 2000.269, TBB 2014.531 og TBB 2021.198 har landsretten og Voldgiftsretten også anerkendt bygherren en sådan mulighed. På trods af den varierende ordlyd i sagerne stilles der krav om, at rådgiveren har udvist en adfærd, der ligger et sted mellem simpel og grov uagtsomhed. Voldgiftsretten har formentlig stillet et lempeligere krav til underrådgiverens uagtsomhed i de to nyere kendelser. Fejlens karakter og konsekvenser bliver også inddraget i vurderingerne. For eksempel blev der i U 1995.484 H lagt vægt på, at fejlen vedrørte væsentlige egenskaber ved ejendommen, og i TBB 2014.531 blev der blandt andet lagt vægt på, at bobledækket udgjorde en vigtig del af hele bygningens statik og var en uprøvet og usædvanlig konstruktion, hvorfor underrådgiveren skulle være særligt agtpågivende.

Der findes ingen Højesteretsdomme, hvor der gives medhold i et direkte krav mod leverandøren. Højesteret synes dog i U 2002.249 H at have forudsat, at det var muligt for to husejere at holde en producent direkte ansvarlig efter retsbrudssynspunktet. I TBB 2004.149 gav landsretten også bygherren medhold i et direkte krav mod en leverandør. I dommen blev der stillet krav om en uagtsomhed, der ligger et sted mellem simpel og grov uagtsomhed, ligesom der blev lagt vægt på, hvor store konsekvenser fejlen havde. Der stilles formentligt krav om, at leverandøren har udvist mere kvalificeret forhold, end der kræves i forhold til en rådgiver.

Højesteret har anerkendt et direkte krav mod en underentreprenør i U 1983.139 H og U 2004.114 H. I U 1983.139 H blev der alene stillet krav om simpel uagtsomhed, men i U 2004.114 H indførte Højesteret et krav om, at underentreprenøren skal have udvist en uagtsomhed, der ligger et sted

mellem simpel og grov uagtsomhed. I U 2010.365 V lagde landsrettens flertal vægt på, hvor store konsekvenser underentreprenørens fejl havde for bygherren, herunder i økonomisk henseende og i forhold til byggearbejdets brugbarhed, ligesom der i TBB 2013.343 blev lagt vægt på, at udgifterne var nødvendige.

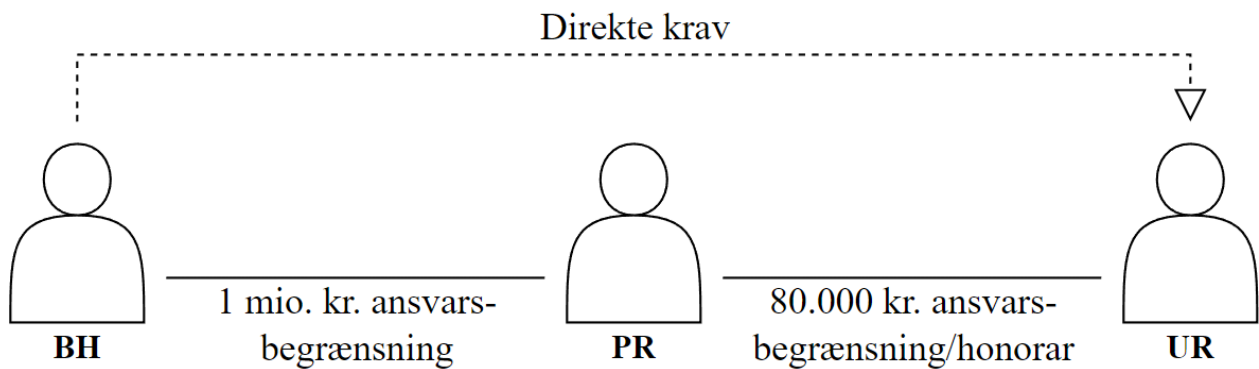
Det kan på denne baggrund overordnet konkluderes, at der stilles krav om en uagtsomhedsgrad, der ligger et sted mellem simpel og grov uagtsomhed for, at bygherren kan rejse et direkte krav mod såvel underrådgiver som underentreprenør og leverandør. Med undtagelse af U 1983.139 H synes der i lidt ældre praksis at stilles krav om en uagtsomhed af en vis grovhed: U 1995.484 H ("klar, professionel fejl vedrørende væsentlige egenskaber ved ejendommen"), TBB 2000.269 ("klar, professionel fejl") og TBB 2004.149 ("graverende professionel fejl"). I nyere praksis synes der at være blevet lempet på dette krav, dog således at simpel uagtsomhed fortsat ikke er tilstrækkeligt: U 2004.114 H ("sådanne håndværksmæssige fejl"), U 2010.365 V ("sådanne håndværksmæssige fejl") og TBB 2013.343 ("ikke udført håndværksmæssige korrekt og til dels i strid med gældende forskrifter"), TBB 2014.531 ("professionelle fejl af en sådan karakter") og TBB 2021.198 ("karakteren af den fejl"). Det kan endvidere konkluderes, at domstolene og Voldgiftsretten i nogle tilfælde også lægger vægt på fejlenes karakter og konsekvenser for bygherren.

4.2. Underliggende aftalers betydning

4.2.1. Den traditionelle opfattelse

Hvis bygherren støtter sit direkte krav på retsbrudssynspunktet, vil kravet ud fra den traditionelle opfattelse ikke blive påvirket af aftalen mellem entreprenøren og underentreprenøren. Dette kan få store konsekvenser for entreprisens parter, som særligt kom til udtryk i TBB 2014.531.

Sagens faktiske omstændigheder og ansvarsgrundlag er allerede blevet behandlet ovenfor i afsnit 4.1.2. Det skal blot erindres, at bygherren (BH) havde aftalt en ansvarsbegrænsning med en projekterende rådgiver (PR) på 1 mio. kr. (svarende til den dækningssum, som PR havde tegnet hos sit forsikringsselskab), at PR havde aftalt en ansvarsbegrænsning med en underrådgiver (UR) på 80.000 kr. (svarende til UR's honorar), og at BH fik anerkendt et direkte krav mod UR støttet på retsbrudssynspunktet. Situationen kan illustreres som følgende:

Om ansvarsbegrænsningerne udtalte Voldgiftsretten, at et direkte krav støttet på retsbrudssynspunktet "(...) er ifølge retspraksis ikke begrænset af ansvarsbegrænsninger i den aftale, der er grundlag for den erstatningsansvarliges udførelse af opgaven."⁹⁷ Således blev BH's direkte krav ikke begrænset af ansvarsbegrænsningerne på 1 mio. kr. og 80.000 kr. Denne konsekvens af retsbrudssynspunktet er – som Voldgiftsretten også udtalte – allerede statueret i praksis. TBB 2014.531 adskiller sig ved, at BH's direkte krav langt oversteg den ansvarsbegrænsning og det honorar, som UR havde aftalt med PR, og at Voldgiftsretten direkte udtalte, at UR ikke havde udvist grov uagtsomhed. BH blev skønsmæssigt anerkendt et direkte krav på knap 65,8 mio. kr. mod UR (hvoraf PR endeligt skulle dække 1 mio. kr. og BH's forsikringsselskab skulle dække knap 40,3 mio. kr.). UR's erstatningsansvar blev således over 800 gange højere, end hvad han havde begrænset sig til i aftalen med PR.

Kendelsen er sidenhen blevet kritiseret i retslitteraturen. Kritikken går primært på, at aftalte ansvarsbegrænsninger bliver illusoriske, idet underrådgiveren eller -entreprenøren ikke kan opretholde begrænsningen over for bygherren, selv hvis de ikke har udvist grov uagtsomhed.⁹⁸ AB-udvalget har ligeledes eksplicit nævnt TBB 2014.531 som en af grundene til, at udvalget fandt det nødvendigt at revidere de tidligere bestemmelser om direkte krav i AB 92.⁹⁹

⁹⁷ Jf. TBB 2014.531, side 79.

⁹⁸ Jf. Amiri, Aqbal & Theis Jacobsen: Retsstillingen mellem A og C ved direkte deliktskrav – Om kontraktspregede direkte deliktskrav. En kommentar til U 2014.2042 H, U 2017B.105, side 107. Se ligeledes Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 721 og Wengler-Jørgensen, Peter & Frederik Lenskjold Olsen: AB 18 § 8, stk. 4, og ABR 18 § 7, stk. 4 – direkte krav inden for det nye AB-system, TBB 2018.380, side 3.

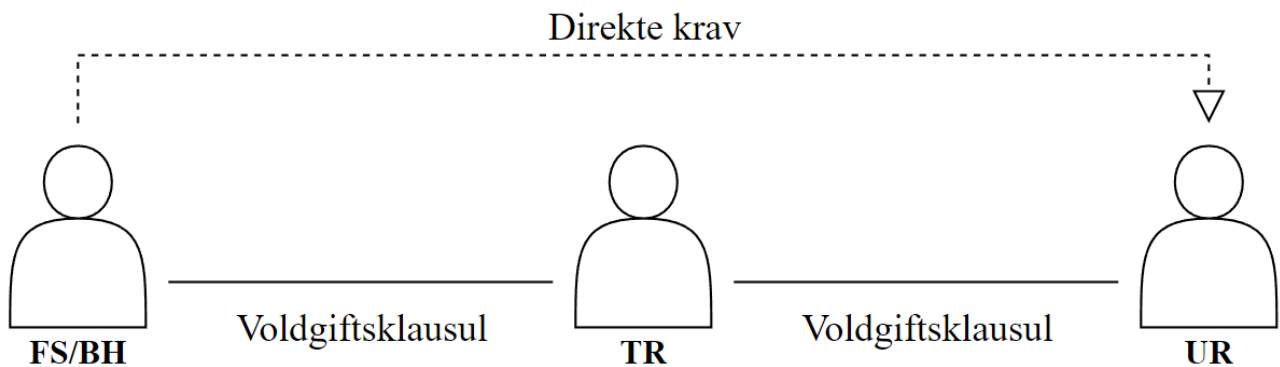
⁹⁹ Jf. betænkning nr. 1570, 2018, side 81 og 247.

4.2.2. Modifikationen i U 2014.2042 H

Få måneder efter TBB 2014.531 afsagde Højesteret U 2014.2042 H, der indførte en modifikation til den traditionelle opfattelse af, at et direkte krav støttet på retsbrudssynspunktet ikke bliver påvirket af underliggende aftaler – i hvert fald for så vidt angår voldgiftsklausuler.

I sagen havde en friskole (BH) antaget en totalrådgiver (TR) til at opføre en skolebygning. TR indgik aftale med en underrådgiver (UR) om projekteringen af nogle funderingsarbejder. Under udførelsen af disse arbejder blev der konstateret bygningsskade på naboejendommen. BH's forsikringsselskab (FS) betalte erstatning til ejeren af naboejendommen og rejste derefter et direkte krav mod UR ved de almindelige domstole. UR påstod sagen afvist under henvisning til, at der var aftalt ABR mellem BH og TR samt mellem TR og UR, hvorved voldgiftsklausulen i ABR pkt. 9.0.1. fandt anvendelse. Situationen kan illustreres som følgende:

Landsretten fandt, "(...) at [FS'] krav mod [UR] ikke støttes på den mellem [TR] og [UR] indgåede kontrakt, hvorfor [FS] ikke er bundet af voldgiftsklausulen deri."¹⁰⁰ Landsretten må herved have lagt til grund, at det direkte krav var støttet på retsbrudssynspunktet og derfor ikke var bundet af voldgiftsklausulen.

Anderledes fandt Højesteret, at FS var bundet af voldgiftsklausulen. Højesteret udtalte indledningsvist, at FS havde subrogeret i BH's retsstilling mod UR, og det afgørende blev derfor, om BH skulle gøre sit krav gældende ved de almindelige domstole eller Voldgiftsretten. Det fulgte af voldgiftsklausulen i ABR 89, pkt. 9.0.1., at tvister mellem klienten og rådgiveren "i anledning af løsningen af opgaven" skulle afgøres ved Voldgiftsretten.¹⁰¹ Efter Højesterets opfattelse udsprang

¹⁰⁰ Jf. U 2014.2042 H, side 2044.

¹⁰¹ Jf. U 2014.2042 H, side 2045.

FS's krav af en tvist om UR's løsning af opgaven og var derfor omfattet af klausulen. På denne baggrund fandt Højesteret:

”I en situation som den foreliggende, *hvor der er en voldgiftsbestemmelse i begge rådgivningsaftaler*, finder Højesteret, at [BH] som bygherre ville have været bundet af voldgiftsbestemmelserne, hvis [BH] efter selv at have betalt erstatning rettede et krav direkte mod [UR] for at blive friholdt for tabet. Højesteret finder herefter, at også [FS] som ansvarsforsikringsselskab er bundet af voldgiftsbestemmelserne” (fremhæver her).¹⁰²

Sagen blev derfor afvist ved de almindelige domstole. Højesteret fastslog, at BH's eventuelle direkte krav ville være bundet af voldgiftsklausulerne, fordi der var aftalt en voldgiftsklausul i begge led mellem BH og R samt mellem R og UR. Det samme gjaldt for FS, fordi han havde subrogeret i BH's retsstilling.

Højesteret undlod at fastslå, hvilket synspunkt det direkte krav blev støttet på. Hvis kravet var støttet på subrogationssynspunktet, havde det imidlertid været unødvendigt, at Højesteret fremhævede, der var aftalt en voldgiftsklausul i *begge* aftaleled. Højesteret kunne blot have konstateret, at der var aftalt en klausul i forholdet mellem TR og UR. Dommen synes derfor at tale om direkte krav generelt, herunder også ved retsbrudssynspunktet. Højesteret fastslår herved en væsentlig modifikation til den traditionelle retsbrudstankegang om, at aftalen mellem rådgiveren og underrådgiveren er uden betydning for bygherrens krav: Hvis 1) der er aftalt en voldgiftsklausul i *begge aftaleled*, og hvis 2) det rejste krav er omfattet af begge klausuler, så skal det direkte krav gøres gældende ved voldgift.

I dommen udtaler Højesteret sig udtrykkeligt kun om voldgiftsklausuler, men der er i retslitteraturen blevet rejst spørgsmål om, hvorvidt tankegangen bag dommen også kan anvendes på *andre typer klausuler* i kontraktkæden. Dommen blev som sagt afsagt få måneder efter TBB 2014.531, og det er derfor blevet spekuleret i, om dommen skal læses som Højesterets reaktion på den praksis, som Voldgiftsretten havde anlagt i TBB 2014.531.¹⁰³

På baggrund af U 2014.2042 H har Amiri & Jacobsen opstillet tesen om det kontraktsprægede direkte deliktskrav, hvorefter ”(...) hvis der er vedtaget *den samme klausul* mellem A-B såvel som B-C, vil det direkte deliktskravs *samlede tilknytning* til de to kontrakter få den betydning, at kravet begrænses

---

¹⁰² U 2014.2042 H, side 2045.

¹⁰³ Se for eksempel Iversen, Torsten: Entrepriseretten, 2016, side 714 og Wengler-Jørgensen, Peter & Frederik Lenskjold Olsen: AB 18 § 8, stk. 4, og ABR 18 § 7, stk. 4 – direkte krav inden for det nye AB-system, TBB 2018.380, side 3.

af den sammenfaldende klausul, også selvom den sammenfaldende klausul ikke er en voldgiftsklausul (...).”¹⁰⁴ Ifølge forfatterne kan der dog ikke stilles krav om, at der skal være tale om fuldstændig identiske klausuler; hvis de to klausuler er kvantitativt forskellige, må det direkte krav begrænses af den klausul, som er mest gunstig for C.¹⁰⁵

Anvendes tesen på TBB 2014.531, hvor der var aftalt en ansvarsbegrænsning på 1 mio. kr. mellem bygherren og den projekterende rådgiver samt en ansvarsbegrænsning på 80.000 kr. mellem den projekterende rådgiver og underrådgiveren, så ville bygherren kunne gøre et direkte krav gældende mod underrådgiveren på 1 mio. kr. Bygherren vil herefter kunne gøre et direkte krav gældende til det beløb, som han i hvert fald måtte have forudsat ved kontraheringen med projekterende rådgiver.

Voldgiftsklausuler udgør imidlertid en processuel indsigelse og adskiller sig derved fra andre indsigelser såsom ansvarsbegrænsninger. Der kan derfor argumenteres for, at der skal sondres mellem voldgiftsklausuler og andre indsigelser.

Hvis rådgiveren og underrådgiveren har aftalt en voldgiftsklausul, kan de have til hensigt, at en eventuel tvist om underrådgiverens ydelse vil blive vurderet af voldgiftsdommere, som er særligt kyndige inden for området. Det er derfor problematisk, hvis bygherren på trods af dette kan gøre et direkte krav gældende ved de almindelige domstole. Dertil kan nævnes, at i praksis vil bygherren typisk nedlægge primær påstand om at have et direkte krav efter retsbrudssynspunktet og sekundær påstand efter subrogationssynspunktet. Dette vil betyde, at hans primære påstand kan rejses ved de almindelige domstole, men hans sekundære påstand skal afgøres ved voldgiftsret, idet kravet støttet på subrogationssynspunktet udgør et afledet krav. Hvis bygherren ikke får medhold i sin primære påstand hos de almindelige domstole, skal den sekundære afgøres ved voldgift. Dette vil være u hensigtsmæssigt, da der i begge tilfælde vil være tale om stort set de samme faktiske omstændigheder. Disse ovenstående betragtninger vil styrkes, hvis bygherren tilmed også har vedtaget en voldgiftsklausul med rådgiveren.

Det vil i øvrigt føre til en ejendommelig konstruktion i AB 92, hvis bygherren på den ene side forpligtiger entreprenøren til at sørge for, at underentreprenøren eller leverandøren vedtager

---

¹⁰⁴ Amiri, Aqbal & Theis Jacobsen: Retsstillingen mellem A og C ved direkte deliktskrav – Om kontraktsprægede direkte deliktskrav. En kommentar til U 2014.2042 H, U 2017B.105, side 108 f.

¹⁰⁵ Amiri, Aqbal & Theis Jacobsen: Retsstillingen mellem A og C ved direkte deliktskrav – Om kontraktsprægede direkte deliktskrav. En kommentar til U 2014.2042 H, U 2017B.105, side 114.

voldgiftsklausul med entreprenøren, jf. AB 92 § 5, stk. 5, § 10, stk. 4, men på den anden side ikke selv skal respektere denne voldgiftsklausul.¹⁰⁶

Det skal også holdes for øje, at Højesteret udtrykkeligt kun nævner voldgiftsklausuler i sine præmisser. Hvis dommen skal læses som Højesterets reaktion på TBB 2014.531, så havde det været mere nærliggende, hvis Højesteret afsagde et egentligt obiter dicum og udtalte sig om aftaleklausuler generelt.¹⁰⁷

Af disse grunde kan U 2014.2042 H formentlig kun tages til indtægt for, at et direkte krav støttet retsbrudssynspunktet vil være bundet af en sammenfaldende voldgiftsklausul – ikke aftaleklausuler generelt.¹⁰⁸

4.2.3. Sammenfatning

Ud fra en traditionel retsbrudstankegang begrænses et direkte deliktskrav ikke af underliggende aftaler. Dette kan få store konsekvenser, som særligt kom til udtryk i TBB 2014.531. Kendelsen har efterladt en problematisk retsstilling, hvor ansvarsbegrænsninger bliver illusoriske, idet de allerede ved lavere grader af uagtsomhed ikke kan opretholdes over for bygherren.

I U 2014.2042 H blev der indført en modifikation hertil, hvorefter en påstand om direkte deliktskrav skal afgøres ved voldgift, hvis 1) der er aftalt en voldgiftsklausul i *begge aftaleled*, og 2) det rejste krav er omfattet af begge klausuler. I så fald har bygherren ikke mulighed for at gøre sit direkte krav gældende hos de almindelige domstole.

På baggrund af U 2014.2042 H har Amiri & Jacobsen opstillet en tese om, at modifikationen for voldgiftsklausuler kan udstrækkes til også at gælde for alle aftaleklausuler, der er aftalt i begge led, hvis de har praktisk ensartet indhold eller – ved kvantitative forskelle med – det mest gunstige indhold for bygherren. På den ene side vil denne teori løse problemstillingen i TBB 2014.531, men på den anden side findes der også hensyn, som taler for, at der netop ved voldgiftsklausuler skal indføres en modifikation. Voldgiftsklausuler er en processuel indsigelse og må derfor sondres over for andre indsigelser såsom aftalebegrænsninger. Højesteret udtalte sig udtrykkeligt kun om voldgiftsklausuler,

---

¹⁰⁶ I AB 18 og ABR 18 opstår ikke den samme situation, fordi bygherrens direkte krav er undergivet tvisteløsningsbestemmelserne i kapitel J, uanset om han støtter sit direkte krav på retsbrudssynspunktet eller ej, jf. AB 18 § 8, stk. 5, og ABR 18 § 7, stk. 5. Men de nye bestemmelser er jo også udformet efter U 2014.2042 H.

¹⁰⁷ Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori, 2018, side 322.

¹⁰⁸ Iversen kritiserer ligeledes Amiris & Jacobsens teori og anfører, at den har "(...) gennemgående karakter af lappeløsninger, der atter fordrer nye lappeløsninger." Ifølge Iversen er det bagvedliggende problem, at der anerkendes direkte krav i erhvervsforhold i tilfælde, hvor der kun er handlet simpel uagtsomt, jf. Iversen, Torsten: Obligationsret 1. del, 2019, side 343.

og derfor synes U 2014.2042 H ikke at være et stærkt præjudikat for, at bygherrens mulighed for at gøre et direkte krav gældende efter retsbrudssynspunktet skal begrænses af andre typer aftaleklausuler, der er aftalt i begge aftaleled.

5. Direkte krav i AB-systemet

Som det fremgår ovenfor, så har bygherren mulighed for at støtte et direkte krav på subrogationssynspunktet og retsbrudssynspunktet. Der findes derudover også bestemmelser i AB-systemet, som giver bygherren mulighed for at gøre et direkte mangelskrav gældende.

ABR 89 indeholder ingen bestemmelser om bygherrens direkte krav mod underrådgiveren, og spørgsmålet må således afgøres ud fra de obligationsretlige regler.¹⁰⁹ Som eksempel herpå kan nævnes TBB 2014.531, hvor der var aftalt ABR 89 i aftaleforholdene mellem bygherren og rådgiveren samt mellem rådgiveren og underrådgiveren, og som blev afgjort efter retsbrudssynspunktet. Der henvises derfor til afsnit 3 og 4 om henholdsvis subrogationssynspunktet og retsbrudssynspunktet.

I AB 92 blev der indført de første bestemmelser om bygherrens direkte krav mod underentreprenør og leverandør i AB-systemet. Disse regler vil blive behandlet i afsnit 5.1. nedenfor.

Som det fremgår ovenfor, hersker der uklarhed i praksis om, hvornår bygherren kan rejse et direkte krav støttet på retsbrudssynspunktet, og hvilken adgang underrådgiveren, underentreprenøren og leverandøren har til at påberåbe sig indsigelser. Ligeledes synes retslitteraturen at være splittet herom. Under henvisning til U 2004.114 H og TBB 2014.531 har AB-udvalget fundet, at der var behov for at tage udtrykkelig stillingtagen til disse spørgsmål og revidere AB 92 og ABR 89, således bestemmelserne om direkte krav i AB 18 og ABR 18 tager højde for denne nye praksis.¹¹⁰ Disse bestemmelser vil blive behandlet i afsnit 5.2. og 5.3.

5.1. AB 92 § 5, stk. 5

AB 92 § 5, stk. 5, giver bygherren adgang til at gøre et direkte krav gældende mod entreprenørens underentreprenør og leverandør. Bestemmelsens lyder:

”Hvis det må anses for godtgjort, at et krav vedrørende mangler ikke eller kun med stor vanskelighed kan gennemføres mod entreprenøren, er bygherren berettiget til

---

¹⁰⁹ Jf. Gjedde-Nielsen, Michael & Hans Lykke Hansen: ABR 89, 2013, side 271 f.

¹¹⁰ Jf. betænkning nr. 1570, 2018, side 21 og 81 f.

at gøre kravet gældende direkte mod entreprenørens underentreprenører og leverandører, jf. § 10, stk. 4.”

Ud fra ordlyden synes bestemmelsen umiddelbart at forpligtige underentreprenøren og leverandøren over for bygherren. Det følger imidlertid af relativitetsprincippet, at en kontrakt kun har retsvirkning for dens parter og ikke kan forpligtige tredjemand. Vedtagelsen af AB 92 mellem bygherren og entreprenøren giver derfor ikke i sig selv bygherren adgang til at gøre et direkte krav gældende mod underentreprenøren eller leverandøren; bestemmelsen forudsætter, at disse har afgivet et løfte om at være forpligtet direkte over for bygherren i henhold til § 5, stk. 5, og § 10, stk. 4.

Dette løfte udgør en egentlig tredjemandsaftale, forstået på den måde, at løftet er afgivet af underentreprenøren eller leverandøren over for entreprenøren, men giver bygherren – tredjemand – ret til at gøre et direkte mangelskrav gældende, uden entreprenøren behøver at give bygherren transport på løftet.¹¹¹ I almindelighed anses tredjemandsaftaler at være i strid med relativitetsprincippet, men betænkeligheden forsvinder i takt med, at aftalen begunstiger tredjemand.¹¹²

Underentreprenøren og leverandøren kan ved særskilt aftale anerkende at være forpligtet efter § 5, stk. 5, og § 10, stk. 4. Vedtagelse af AB 92 mellem entreprenøren og underentreprenøren eller leverandøren sidestilles også hermed.¹¹³ For underentreprenørens vedkommende er dette også den sædvanlige fremgangsmåde, men leverandøren vil til gengæld typisk ikke have vedtaget AB 92.¹¹⁴ I forlængelse heraf er entreprenøren ifølge den såkaldte byggeleveranceklausul i § 10, stk. 4, forpligtet over for bygherren til at sørge for, at leverandøren anerkender, dels at mangelskrav under de i § 5, stk. 5, nævnte omstændigheder skal kunne gøres gældende direkte mod leverandøren i op til 5 år, dels at tvister vedrørende mangler ved en leverance kan behandles ved Voldgiftsretten.

§ 5, stk. 5, og § 10, stk. 4, er en videreførelse af byggeleveranceklausulen i Byggestyrelsens cirkulære om ansvarsforhold ved byggearbejder af 25. juni 1986 (ansvarscirkulæret) § 2.¹¹⁵ Baggrunden ansvarscirkulærets byggeleveranceklausul var at koordinere de forskellige forældelsesfrister, der gjaldt for en leverandørs og entreprenørs mangelsansvar. Entreprenøren

---

¹¹¹ Jf. Andersen, Lennart Lyng & Palle Bo Madsen: Aftaler og mellemmand, 2022, side 348 ff.

¹¹² Jf. Andersen, Lennart Lyng & Palle Bo Madsen: Aftaler og mellemmand, 2022, side 348 smh. med Andersen, Mads Bryde & Joseph Lookofsky: Lærebog i Obligationsret I – Ydelsen Beføjelser, 2015, side 434.

¹¹³ Dette synes at være forudsat i AB 92-betænkningen, jf. betænkning nr. 1246, 1993, side 68.

¹¹⁴ Ifølge AB 92-betænkningen er AB kun slået igennem ved leveranceaftaler om beton og enkelte andre produkter, jf. betænkning nr. 1246, 1993, side 14.

¹¹⁵ Jf. betænkning nr. 1246, 1993, side 68 ff.

kunne risikere at blive fanget i den såkaldte ”entreprenørklemme”, hvor han blev pålagt et ansvar for materialemangler over for bygherren, samtidig med hans regreskrav mod leverandøren var forældet.¹¹⁶ Byggeleveranceklausulen ændrede forældelsesfristerne, således der gjaldt én fælles frist på 5 år. Derudover gav klausulen bygherren mulighed for at rette et direkte krav mod leverandøren ved Voldgiftsretten.

I AB 92 § 5, stk. 5, opstilles som betingelse for, at underentreprenøren eller leverandøren kan holdes direkte ansvarlig, at ”det må anses for godtgjort, at bygherrens mangelskrav ikke eller kun med stor vanskelighed kan gennemføres mod entreprenøren”. Ifølge vejledning nr. 22 af 31/01/1994 (AB 92-vejledningen) og vejledning nr. 4015 af 30/04/1987 (vejledning til ansvarscirkulæret) kan bestemmelsen eksempelvis anvendes i situationer, hvor entreprenørens eller leverandørens virksomhed er ophørt eller gået konkurs.¹¹⁷ Andre situationer, hvor entreprenøren ikke er i stand til at honorere bygherrens mangelskrav, må ligeledes være omfattet af bestemmelsens ordlyd.¹¹⁸ Anderledes må situationer, hvor bygherren vælger at gøre direkte krav gældende mod underentreprenøren for ikke at beskadige sin personlige relation til entreprenøren, falde uden for bestemmelsen. I TBB 2008.322 blev bestemmelsen eksempelvis anvendt i anledning af en entreprenørs konkurs.

I TBB 2008.322 havde Byggeskadefonden – som i øvrigt må antages at have subrogeret i bygherrens (BH) retsstilling, selvom kendelsen intet nævner herom – anlagt sag an mod en hovedentreprenør (HE), underentreprenør (UE) og rådgiver (R) med krav om udbedringsomkostninger til omlægning af taget på en boligforening. Arbejdet var udført af UE, der var antaget af HE, og det påhvilede R at føre tilsyn med arbejdet. Voldgiftsretten fandt under henvisning til en syn- og skønserklæring, at UE’s oplægning af tagsten ikke var udført håndværksmæssigt korrekt. HE måtte som hovedentreprenør hæfte for UE’s fejl, men fordi HE var under konkurs, skulle beløbet betales delvist solidarisk af UE og R. Om UE udtalte Voldgiftsretten nærmere: ”Af de grunde, som er anført ovenfor, er oplægningen derfor ikke udført håndværksmæssig korrekt. Da HE nu er under konkurs, er UE i medfør af AB 92 § 5, stk. 5, over for Byggeskadefonden ansvarlig for den del af arbejdet, som selskabet har udført.”¹¹⁹ Voldgiftsretten synes derfor at have lagt vægt på, 1) at BH havde haft et krav mod HE, og 2) at HE var under konkurs.

---

¹¹⁶ Jf. vejledning nr. 4015 af 30/04/1987, side 2.

¹¹⁷ Jf. vejledning nr. 22 af 31/01/1994, side 15 smh. med vejledning nr. 4015 af 31/01/1994, side 10.

¹¹⁸ Jf. Buch, Anders Vestergaard: Entrepriseretlige mangler – kravene til entreprenørens ydelse, 2007, side 136.

¹¹⁹ Jf. TBB 2008.322, side 3.

Det anføres i AB 92-betænkningen, at det direkte mangelskrav kun kan gøres gældende mod underentreprenøren og leverandøren, såfremt deres egen ydelse er mangelfuld og endvidere kun i det omfang, det følger af deres kontraktforhold med entreprenøren.¹²⁰ Den samme begrænsning fremgik direkte af ansvarscirkulærets byggeleveranceklausul, men AB-udvalget har tilsyneladende valgt at undlade den fra ordlyden i AB 92 § 5, stk. 5. Begrænsningen medfører, dels at den præsterede ydelse skal være mangelfuld i begge aftaleled, dels at bygherren ikke kan opnå bedre retsstilling over underentreprenøren eller leverandøren end entreprenøren. Et direkte mangelskrav efter § 5, stk. 5, må derfor antages at føre til samme resultat, som hvis det direkte krav blev støttet på subrogationssynspunktet.

Det var på tidspunktet for ansvarscirkulæret uklart, i hvilket omfang bygherren kunne rejse et direkte krav mod en leverandør. For at komme uden om denne usikkerhed, blev der i byggeleveranceklausulen indført en adgang for bygherren til at rette sit mangelskrav mod leverandøren.¹²¹ Ansvarscirkulæret havde derfor ikke til formål at begrænse bygherrens mulighed for at gøre leverandøren direkte ansvarlig, men at give bygherren et grundlag for sit direkte krav, som han i hvert fald kunne støtte det på. Vagner og Iversen antager på denne baggrund, at fordi AB 92 § 5, stk. 5, og § 10, stk. 4, viderefører byggeklausulen i ansvarscirkulæret, så har det ikke været formålet at begrænse bygherrens adgang til at rejse et direkte krav.¹²² Dette vil betyde, at bygherren – selvom han har vedtaget AB 92 – også kan støtte sit direkte krav på de obligationsretlige regler, herunder subrogationssynspunktet og retsbrudssynspunktet. Det samme resultat må dog allerede følge af det forhold, at underentreprenørens eller leverandørens løfte over for entreprenøren om at være forpligtet direkte over for bygherren i henhold til § 5, stk. 5, og § 10, stk. 4, alene kan *begunstige* bygherren. I modsat fald er der tale om en tredjemandsaftale, der *forpligtiger* tredjemand, hvilket vil være i strid med relativitetsprincippet.¹²³

Ifølge Hørlyck er bestemmelsen "(...) i det hele taget blevet overhalet af den seneste retspraksis og har næppe nogen selvstændig betydning."¹²⁴ Dette begrundes han med, at bygherren kan støtte sit direkte krav på retsbrudssynspunktet og derved ikke være bundet af bestemmelsen. Det skal imidlertid have in mente, at Hørlyck – på anfægteligvis vis, jf. afsnit 4.1.5. – forudsætter, at

---

¹²⁰ Jf. betænkning 1246, 1993, side 68.

¹²¹ Jf. vejledning nr. 4015 af 30/04/1983, side 10.

¹²² Jf. Vagner, Hans Henrik: *Entrepriseret*, 2005, side 221 f. og Iversen, Torsten: *Entrepriseretten*, 2016, side 717 f.

¹²³ Jf. Ulfbeck, Vibe: *Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten*, 2000, side 311.

¹²⁴ Jf. Hørlyck, Erik: *Entreprise – Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed med kommentarer*, 2014, side 97.

retsbrudssynspunktet alene kræver simpel uagtsomhed. Bestemmelsen må fortsat tænkes at have betydning i de tilfælde, hvor underentreprenørens eller leverandørens ydelse er mangelfuld, men uden deres adfærd er tilstrækkelig grov til at begrunde et direkte krav efter retsbrudssynspunktet. Som det fremgår af afsnit 2, så er det usikkert, om bygherren har mulighed for at gøre et direkte krav støttet på subrogationssynspunktet gældende mod en leverandør, og i disse tilfælde kan bestemmelsen fortsat også tænkes at have betydning.

5.2. Ændringen i AB 18 § 8, stk. 4, og ABR 18 § 7, stk. 4

AB-udvalget har bragt AB 18 og ABR 18 i harmoni med hinanden, og derfor svarer de nye bestemmelser om direkte krav stort set til hinanden.¹²⁵ Af formidlingstekniske årsager vil der tages udgangspunkt i AB 18's bestemmelser, og det skal derfor holdes for øje, at der gælder tilsvarende bestemmelser i ABR 18, dog for rådgiverens underrådgiver i stedet for entreprenørens underentreprenør og leverandør.

AB 92 § 5, stk. 5, videreføres i AB 18 § 8, stk. 4 og har følgende ordlyd:¹²⁶

”Hvis det må anses for godtgjort, at bygherren ikke eller kun med stor vanskelighed kan gennemføre et krav vedrørende mangler mod entreprenøren, er bygherren berettiget til at gøre kravet gældende direkte mod entreprenørens underentreprenører og leverandører, *hvis deres ydelse har samme mangel*” (fremhævet her).

Som noget nyt præciserer AB 18 § 8, stk. 4, at der skal være tale om den samme mangel i begge kontraktstled. Ifølge AB 18-betænkningen medfører dette, at der skal være en ansvarspådragende mangel i begge forhold.¹²⁷ Men det fremgår som sagt allerede af AB 92-betænkningen, at bygherrens direkte mangelskrav kun kan gøres gældende mod underentreprenøren og leverandøren, såfremt deres egen ydelse er mangelfuld og kun i det omfang, det følger af deres kontraktforhold med entreprenøren.¹²⁸ AB 18 § 8, stk. 4, synes derfor ikke at medføre nogen realitetsændring i forhold til AB 92 § 5, stk. 4.

---

¹²⁵ Jf. betænkning nr. 1570, 2018, side 13 f.

¹²⁶ En tilsvarende bestemmelse om direkte krav mod rådgiverens underrådgiver findes i ABR 18 § 7, stk. 4. Det fremgår ligeledes af en ny bestemmelse i AB 18 § 8, stk. 4, at begrebet ”underentreprenører” også omfatter rådgivere, som entreprenøren har antaget til at bistå med projekteringen. Dette vil betyde, at bestemmelserne om direkte krav i AB 18 også omfatter entreprenørens tekniske rådgivere, selvom dette ikke fremgår af ordlyden.

¹²⁷ Jf. betænkning nr. 1570, 2018, side 80 og side 248.

¹²⁸ Jf. betænkning 1246, 1993, side 68.

Byggeleveranceklausulen findes nu i AB 18 § 12, stk. 5 og svarer stort set til AB 92 § 10, stk. 5, dog således den er opdateret til AB's nye tvisteløsningsbestemmelser.¹²⁹

Kravet til, at underentreprenøren afgiver løfte om at være forpligtet direkte over for bygherren, forudsættes ikke længere blot af bestemmelserne, men fremgår af AB 18 § 8, stk. 3, 3. pkt.¹³⁰ Ifølge bestemmelsen skal entreprenøren på bygherrens anmodning kunne dokumentere, at underentreprenøren har anerkendt at være forpligtet efter AB 18 § 8, herunder at bygherren kan gøre et direkte mangelskrav gældende mod underentreprenøren efter stk. 4 og 5. Bestemmelsen forudsætter ifølge AB 18-betænkningen, at der mellem entreprenøren og underentreprenøren er indgået en aftale på AB-vilkår.¹³¹

5.3. Begrænsningen i AB 18 § 8, stk. 5, og ABR 18 § 7, stk. 5

I AB 18 § 8, stk. 5, er der indført en ny bestemmelse, som fastslår klart, hvornår bygherrens direkte krav vil være undergivet de begrænsninger, der følger af kontraktforholdene.¹³² Ifølge AB 18-betænkningen har bestemmelsen til formål "(...) at skabe klarhed over parternes retsstilling i forholdet mellem bygherrens adgang til at fremsætte direkte krav og underentreprenørens adgang til at påberåbe aftalte ansvarsbegrænsninger."¹³³ Betænkningen nævner eksplicit U 2004.114 H og TBB 2014.531 som eksempel på den praksis, som udvalget har forsøgt at overkomme med bestemmelsen. Bestemmelsen har følgende ordlyd:

"Et direkte mangelkrav er undergivet de begrænsninger, der følger af kontraktforholdene både mellem bygherren og entreprenøren og mellem entreprenøren og underentreprenøren og leverandøren, herunder ansvarsfraskrivelser og -begrænsninger i begge kontraktforhold. Det er endvidere undergivet bestemmelserne i kapitel J om tvisteløsning. Bygherren giver afkald på krav mod underentreprenører og leverandører på erstatning uden for kontrakt i anledning af forhold, der er omfattet af et direkte mangelkrav. Hvis det direkte mangelkrav skyldes et forsætligt eller groft uagtsomt forhold hos underentreprenøren eller leverandøren, finder 1. og 3. pkt. ikke anvendelse."

---

¹²⁹ Der findes selvsagt ingen tilsvarende bestemmelse i ABR.

¹³⁰ En tilsvarende bestemmelse om underrådgiveren findes i ABR 18 § 7, stk. 3, 3. pkt.

¹³¹ Jf. betænkning 1570, 2018, side 82.

¹³² § 8 gælder tillige, når underentreprenøren eller leverandøren overlader arbejdet til andre (for eksempel en underentreprenør), jf. stk. 6. Tilsvarende bestemmelser findes i ABR 18 § 7, stk. 5 og 6.

¹³³ Jf. betænkning 1570, 2018, side 81.

Efter bestemmelsens 1. pkt. er bygherrens direkte mangelskrav undergivet de begrænsninger, der følger af kontraktforholdene både mellem bygherren og entreprenøren samt mellem entreprenøren og underentreprenøren og leverandøren. Kravet kan således være underlagt en dobbelt begrænsning, og det er uden betydning, om begrænsningen er aftalt i det ene eller det andet aftaleforhold. Bygherren vil derfor ikke kunne opnå en bedre ret over underentreprenøren eller leverandøren, end han havde over entreprenøren, ligesom underentreprenøren eller leverandøren kan påberåbe sig begrænsninger mellem bygherren og entreprenøren over for bygherren.¹³⁴ Det vil derfor være relevant for bygherren, hvilke begrænsninger entreprenøren aftaler med underentreprenøren eller leverandøren, og af denne grund forudsætter AB 18-betænkningen, at bygherren i udbudsmaterialet kan stille krav om, at entreprenøren skal oplyse om eventuelle ansvarsbegrænsninger, ligesom han kan fastsætte beløbsmæssige begrænsninger for disse.¹³⁵ Bestemmelsen nævner specifikt ansvarsfraskrivelse og ansvarsbegrænsninger, men bestemmelsen må antages også at gælde for andre begrænsninger, så som specielle reklamationsfrister.

Bestemmelsens 3. og 4. pkt. indebærer, at bygherren giver afkald på at rejse et direkte mangelskrav støttet på retsbrudssynspunktet, medmindre der foreligger et forsætligt eller groft uagtsomt forhold. I disse tilfælde vil bygherrens direkte krav ikke være undergivet den dobbelte begrænsning i henhold til pkt. 1. Som det fremgår af afsnit 4.1., så kan bygherren gøre et direkte krav gældende efter retsbrudssynspunktet ved lavere grader af uagtsomhed end grov uagtsomhed, og bestemmelsen udgør derfor en begrænsning i forhold til udfyldende entrepriseret.

Vedtagelse af stk. 5 mellem bygherren og entreprenøren udgør en egentlig tredjemandsaftale, forstået på den måde, at bygherren afgiver et løfte over for entreprenøren om, at hans direkte mangelskrav mod underentreprenøren eller leverandøren er dobbelt begrænset, ligesom han ikke vil gøre et direkte krav støttet på retsbrudssynspunktet gældende, medmindre der foreligger forsæt eller grov uagtsomhed.¹³⁶ I og med stk. 5 udgør en begrænsning i forhold til udfyldende entrepriseret, så begunstiger tredjemandsaftalen underentreprenøren eller leverandøren og er derfor ikke i strid med relativitetsprincippet.¹³⁷

---

¹³⁴ Jf. betænkning 1570, 2018, side 81.

¹³⁵ Jf. betænkning 1570, 2018, side 81.

¹³⁶ Jf. Andersen, Lennart Lyng & Palle Bo Madsen: Aftaler og mellemmand, 2022, side 348 ff.

¹³⁷ Jf. Andersen, Lennart Lyng & Palle Bo Madsen: Aftaler og mellemmand, 2022, side 348 smh. med Andersen, Mads Bryde & Joseph Lookofsky: Lærebog i Obligationsret I – Ydelsen Beføjelser, 2015, side 434.

Stk. 5 skal ses i sammenhæng med stk. 4. På den ene side afgiver bygherren et løfte over for entreprenøren om, at hans direkte krav vil være begrænset efter stk. 5. På den anden side forpligtiger entreprenøren sig til at sørge for, at underentreprenøren eller leverandøren afgiver et løfte over for entreprenøren om, at bygherren kan gøre et direkte mangelskrav gældende mod denne efter stk. 4. Problemet opstår, hvis entreprenøren faktisk ikke sørger for, at underentreprenøren indgår denne tredjemandsaftale. Det fremgår derfor af AB 18-betænkningen, at stk. 5 forudsætter, at der mellem entreprenøren og underentreprenøren er indgået aftale på AB-vilkår, eller at der med leverandøren er aftalt byggeleveranceklausul.¹³⁸ I modsat fald vil bygherrens direkte krav ikke være begrænset af stk. 5, og han kan gøre kravet gældende efter subrogationssynspunktet eller retsbrudssynspunktet.

5.4. Sammenfatning

Der findes ingen bestemmelser om direkte krav i ABR 89, så vedtagelse af dette sæt standardvilkår vil ikke give bygherren nogen yderligere mulighed for at gøre et direkte krav gældende mod underrådgiveren. Han kan dog fortsat støtte sit krav på subrogationssynspunktet eller retsbrudssynspunktet.

Bygherren har mulighed for at gøre et direkte mangelskrav gældende mod underentreprenøren eller leverandøren efter AB 92 § 5, stk. 4, under forudsætning af, at denne har indgået en egentlig tredjemandsaftale med entreprenøren om at være forpligtiget over for bygherren. Det vil være i strid med relativitetsprincippet, hvis denne tredjemandsaftale ikke er begunstigende for bygherren, og aftalen kan derfor ikke begrænse bygherren for at støtte sit direkte krav på subrogationssynspunktet eller retsbrudssynspunktet.

Endelig har bygherren mulighed for at gøre et direkte mangelskrav gældende mod underrådgiveren, underentreprenøren og leverandøren efter AB 18 § 8, stk. 4, og ABR 18 § 7, stk. 4, såfremt denne har indgået en egentlig tredjemandsaftale med entreprenøren eller rådgiveren om at være forpligtet over for bygherren. AB 18 § 8, stk. 5, og ABR 18 § 7, stk. 5, indebærer dog en egentlig tredjemandsaftale mellem bygherren og entreprenøren eller rådgiveren om, at bygherrens direkte mangelskrav vil være undergivet begrænsninger i alle aftaleled, ligesom han ikke kan støtte et direkte krav på retsbrudssynspunktet, medmindre der foreligger forsæt eller grov uagtsomhed. Hvis underrådgiveren, underentreprenøren eller leverandøren ikke har vedtaget AB-vilkår, ABR-vilkår eller aftalt

---

¹³⁸ Jf. betænkning nr. 1570, 2018, side 82. ABR § 7, stk. 5, forudsætter ligeledes, at der mellem rådgiveren og underrådgiveren er indgået aftale på ABR 18-vilkår, jf. betænkning nr. 1570, 2018, side 248.

byggeleveranceklausul, kan bygherren støtte sit direkte krav på subrogationssynspunktet eller retsbrudssynspunktet uanset begrænsningen i stk. 5.

6. Konklusion

Det kan konkluderes, at bygherren har mulighed for at gøre et direkte krav støttet på subrogationssynspunktet gældende mod underrådgiveren og underentreprenøren. Det anses i retslitteraturen for ”ubetænkeligt” at anerkende bygherren denne adgang, og det har også støtte i TBB 2003.302. Anderledes anerkendes bygherren i retslitteraturen ikke et sådan direkte krav mod leverandøren, men landsretten synes i U 1982.915 at have forudsat, der er adgang hertil. Det må derfor formentlig karakteriseres som usikkert, om bygherren kan gøre et direkte krav gældende mod leverandøren støttet på subrogationssynspunktet.

Der er enighed i retslitteraturen om, at bygherren kan støtte sit direkte krav på retsbrudssynspunktet, men der er uenighed om, hvilket ansvarsgrundlag der kræves. Ud fra en analyse af praksis kan det konkluderes, at der anerkendes bygherren mulighed for at gøre et direkte krav gældende mod såvel underrådgiveren som underentreprenøren og leverandøren, men der dannes ikke et entydigt billede af, hvilket ansvarsgrundlag der kræves. Domstolene og Voldgiftsretten anvender en anden terminologi, end hvad der almindeligvis bliver anvendt i en uagtsomhedsvurdering, og det er derfor vanskeligt at fastslå nøjagtigt, hvilken uagtsomhedsgrad der kræves. Med undtagelse af U 1983.139 H så stilles der i lidt ældre praksis generelt et krav om en uagtsomhed, der ligger et sted mellem simpel og grov uagtsomhed. I nyere praksis synes der at være lempet på kravet, men simpel uagtsomhed er fortsat ikke tilstrækkeligt. Endelig findes der også eksempler på, at forhold som fejlens karakter eller fejlens konsekvenser for bygherren indgår i vurderingen.

Hvis et direkte krav er støttet på retsbrudssynspunktet, er det ikke bundet af underliggende aftaler. Dette betyder, at ansvarsbegrænsninger kan blive illusoriske, idet de allerede ved lavere grader af uagtsomhed ikke kan opretholdes over for bygherren. Dette kom for eksempel til udtryk i TBB 2014.531. I U 2014.2042 H blev der indført en modifikation hertil, hvorefter en påstand om et direkte krav støttet på retsbrudssynspunktet skal afgøres ved voldgift, hvis der er aftalt en voldgiftsklausul i begge aftaleled, og hvis det rejste krav vil være omfattet af begge klausuler. I så fald har bygherren ikke mulighed for at anlægge sagen hos de almindelige domstole. På baggrund af U 2014.2042 H har Amiri & Jacobsen opstillet en tese om, at modifikationen for voldgiftsklausuler kan udstrækkes til også at gælde for alle aftaleklausuler, men det er ikke nærliggende at fortolke dommen således, at den også skal gælde for andre aftaleklausuler end voldgiftsklausuler.

Der findes ingen bestemmelser om direkte krav i ABR 89, og bygherren må derfor nøjes med at støtte sit direkte krav på subrogationssynspunktet eller retsbrudssynspunktet.

I AB 92 § 5, stk. 4, er der indført en bestemmelse om, at bygherren kan gøre et direkte mangelskrav gældende mod underentreprenør og leverandør under forudsætning af, at denne har indgået en egentlig tredjemandsaftale med entreprenøren om at forpligtige sig direkte over for bygherren. Bygherren kan efter denne bestemmelse ikke opnå bedre ret over underentreprenøren eller leverandøren end entreprenøren, men han har fortsat mulighed for at støtte sit direkte krav på subrogationssynspunktet eller retsbrudssynspunktet.

AB 92 § 8, stk. 4, er videreført i AB 18 § 8, stk. 4, og ABR 18 § 7, stk. 4, uden nogen realitetsændringer. Men i AB 18 § 8, stk. 5, og ABR 18 § 8, stk. 5, er der indført en begrænsning i bygherrens direkte mangelskrav, hvorefter bygherrens krav vil være undergivet begrænsninger i alle aftaleled, ligesom han ikke kan støtte kravet på retsbrudssynspunktet, medmindre der foreligger forsæt eller grov uagtsomhed. Begrænsningen indebærer en egentlig tredjemandsaftale mellem bygherren og entreprenøren eller rådgiveren, og den forudsætter, at der er aftalt AB 18 eller ABR 18 i alle aftaleled.

7. Abstract

The first chapter is an introduction to this thesis. It is stated that the thesis is an examination of the owner's possibility to bring a claim directly against the contractor's subcontractors or suppliers and the consultant's subconsultants.

In the second chapter, the principle of privity of contracts and its exceptions are examined. As a starting point a contract can only have effects upon the contracting parties and not confer rights nor impose duties on third parties. It will contradict this principle if the owner brings his claim directly against his contractor's subcontractor instead of his contractor. Therefore, such a claim needs a legal basis to be allowed. In Danish legal theory, it is mainly assumed that a direct claim can be imposed either as a contractual liability or as a tortious liability.

In the third chapter, the owner's possibility to impose a direct claim as a contractual liability is examined. When the direct claim is imposed as a contractual liability, it is subject to limitations following from the contract between the contractor and the subcontractor. It is found that the owner can impose such a claim against the subcontractor as well as the subconsultant, but it is unclear if he can do so against the supplier.

In the fourth chapter, the owner's possibility to impose a direct claim as a tortious liability is examined. In the first part case law is analysed to find out what degree of negligence is required to impose a direct claim against the subconsultant, subcontractor and supplier. It is found that a negligence somewhere between slight and gross negligence is required, but also that in some cases other factors are included in the assessment, such as the error's character or consequences. In the second part, contractual limitations are examined. As a general rule, a direct claim imposed as a tortious liability is not subject to contractual limitations such as liability exclusions or limitations set out in the contract between the owner and the contractor or the contractor and the subcontractor. It is found, however, that if the same arbitration clause has been accepted in both contractual relationships, the owner and the subcontractor must resolve their dispute through an arbitration process.

In the fifth chapter, the owner's possibility to impose a direct contractual claim based on the agreed documents AB and ABR is examined. Firstly, it is found that the owner can base his direct claim against either the subcontractor or the supplier on AB 92 clause (5), subclause (5). It is required that the subcontractor or the supplier accepts that he can be held directly liable according to this rule and the rule does not prevent the owner from imposing a direct claim as a contractual or a tortious liability.

Secondly, it is found that the rule in AB 92 has been carried over into AB 18 clause (8), subclause (4) and ABR 18 clause (7), subclause (4). Additionally, a new rule has been added in AB 18 clause (8), subclause (5) and ABR 18 clause (7), subclause (5). According to this new rule, the owner's direct contractual claim is subject to the limitations following from both contractual relationships and the owner waives any claim based on a tortious liability. This does not apply, however, if the direct claim has been caused by a grossly negligent act, or if AB 18 or ABR 18 has not been accepted in all contractual relationships.

Finally, in the sixth chapter it is concluded that the owner can impose a direct claim either as a contractual liability or a tortious liability or based on the rules in AB 92, AB 18 or ABR 18.

8. Litteratur- og domsliste

Bøger:

- *Andersen, Mads Bryde & Joseph Lookofsky: Lærebog i Obligationsret I – Ydelsen Beføjelser*, 4. udgave, Karnov Group Denmark A/S, København, 2015.
- *Buch, Anders Jost, Anja Ristorp Heidelberg, Heidi Melchiorson & Christian Molt Wengel: AB 18 Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed med kommentarer*, 1. udgave, Karnov Group, København, 2020.
- *Buch, Anders Vestergaard: Entrepriseretlige mangler – kravene til entreprenørens ydelse*, 1. udgave, Forlaget Thomson A/S, 2007, København.
- *Gjedde-Nielsen, Michael & Hans Lykke Hansen: ABR 89*, 3. udgave, Karnov Group Denmark A/S, København, 2013.
- *Gjedde-Nielsen, Michael, Henrik Hauge Andersen, Steen Hellmann, Peter Fauerholdt Thommesen, Morten Ruben Brage: ABR 18 – Almindelige betingelser for rådgivning og bistand i bygge- og anlægsvirksomhed med kommentarer*, 1. udgave, Karnov Group Denmark A/S, København, 2021.
- *Hansen, Ole: Succes for en processuel hybrid*, Torsten Iversen (red.), Festskrift til Det Danske Selskab for Byggeret, 1. udgave, Thomson Reuters Professional A/S, København, 2009.
- *Hørlyck, Erik: Entreprise – Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed (AB 18) med kommentarer*, 9. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2022.
- *Hørlyck, Erik: Entreprise – Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed med kommentarer*, 7. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2014.
- *Iversen, Torsten: Entrepriseretten*, 1. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2016.
- *Iversen, Torsten: Obligationsret 1. del*, 6. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2019.
- *Kruse, Anders Vinding: Ejendoms køb*, 6. udgave under medvirken af Jens Møller og Peter Otken, 6. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1992.
- *Lynge Andersen, Lennart & Palle Bo Madsen: Aftaler og mellemmand*, 8. udgave, Karnov Group Denmark A/S, København, 2022.

- *Melchior, Michael*: Lidt om AB 92, forældelsesloven... og springende regres, Torsten Iversen (red.), Festschrift til Det Danske Selskab for Byggeret, 1. udgave, Thomson Reuters Professional A/S, København, 2009.
- *Munk-Hansen, Carsten*: Fast ejendom I Overdragelsen, 2. udgave, Jurist og Økonomforbundets Forlag, København, 2015.
- *Munk-Hansen, Carsten*: Retsvidenskabsteori, 2. udgave, Djøf Forlag, København, 2018.
- *Ulfbeck, Vibe*: Kontrakters relativitet – det direkte ansvar i formueretten, 1. udgave, Forlaget Thomson A/S (ITIS A/S), København, 2000.
- *Vagner, Hans Henrik*: Entrepriseret, 4. udgave ved Torsten Iversen, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2005.

Artikler:

- *Adamsen, John*: U 1996B.124 – Er retsbrudssynspunktet en farbar vej?
- *Amiri, Aqbal & Theis Jacobsen*: U 2017B.105 – Retsstillingen mellem A og C ved direkte deliktskrav – om kontraktsprægede deliktskrav. En kommentar til U 2014.2042 H.
- *Edlund, Hans Henrik*: U 2006B.173 – Direkte krav i de seneste års retspraksis.
- *Hørlyck, Erik*: U 1988B.43 – Forældelse af entreprenøransvar.
- *Iversen, Torsten*: TBB 2003.480 – Udfyldende entrepriseret – Hvad gælder, når AB 92 ikke er vedtaget?
- *Kvist-Kristensen, Allan & Henrik Rise Jensen*: U 2013B.129 – Direkte krav efter U 2012.2255 H.
- *Nørgaard, Søren Borup & Per Vestergaard Pedersen*: U 1995B.385 – Springende regres – kontraktafhængigt retsbrudsansvar.
- *Wengler-Jørgensen, Peter & Frederik Lenskjold Olsen*: TBB 2018.380 – AB 18 § 8, stk. 4, og ABR 18 § 7, stk. 4 – direkte krav inden for det nye AB-system.
- *Wittrup, Irene*: U 1988B.129 – Forældelse af entreprenøransvar ved springende regres.

Rets- og voldgiftspraksis:

- TBB 2000.269
- TBB 2003.302
- TBB 2004.149
- TBB 2008.322

- TBB 2013.343
- TBB 2014.531
- TBB 2021.198
- U 1982.915 Ø
- U 1983.139 H
- U 1995.484 H
- U 2002.249 (TBB 2002.170/1)
- U 2004.114 H (TBB 2004.56)
- U 2010.365 V (TBB 2010.125)
- U 2014.2042 H (TBB 2014.527)

Standardvilkår, betænkninger og vejledninger med videre:

- AB 92: almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed, 1992.
- AB 18: almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed, 2018.
- ABR 18: almindelige betingelser for rådgivning og bistand i bygge- og anlægsvirksomhed, 2018.
- ABR 89: almindelige bestemmelser for teknisk rådgivning og bistand, 1989.
- AB 18-betænkningen: betænkning nr. 1570, 2018.
- AB 92-betænkningen: betænkning nr. 1246, 1993.
- AB 92-vejledningen: vejledning nr. 22 af 31/01/1994.
- Vejledning til ansvarscirkulæret: vejledning nr. 4015 af 30/04/1987.

Ordoptælling ? X

Statistik:

Sider	48
Ord	15.487
Tegn (uden mellemrum)	89.502
Tegn (med mellemrum)	104.811
Afsnit	235
Linjer	1.213

☐ Medtag tekstfelter, fodnoter og slutnoter

Luk